

VERSLAG

OVER HET

BESTUUR EN DEN TOESTAND DER ZAKEN

VAN DE STAD LIER

OVER HET DIENSTJAAR 1876-1877.

aangeboden door het Collegie van Burgemeester en Schepenen
in uitvoering van art. 70 der gemeentewet.

VERSLAG

OVER HET

BESTUUR EN DEN TOESTAND DER ZAKEN

VAN DE

STAD LIER

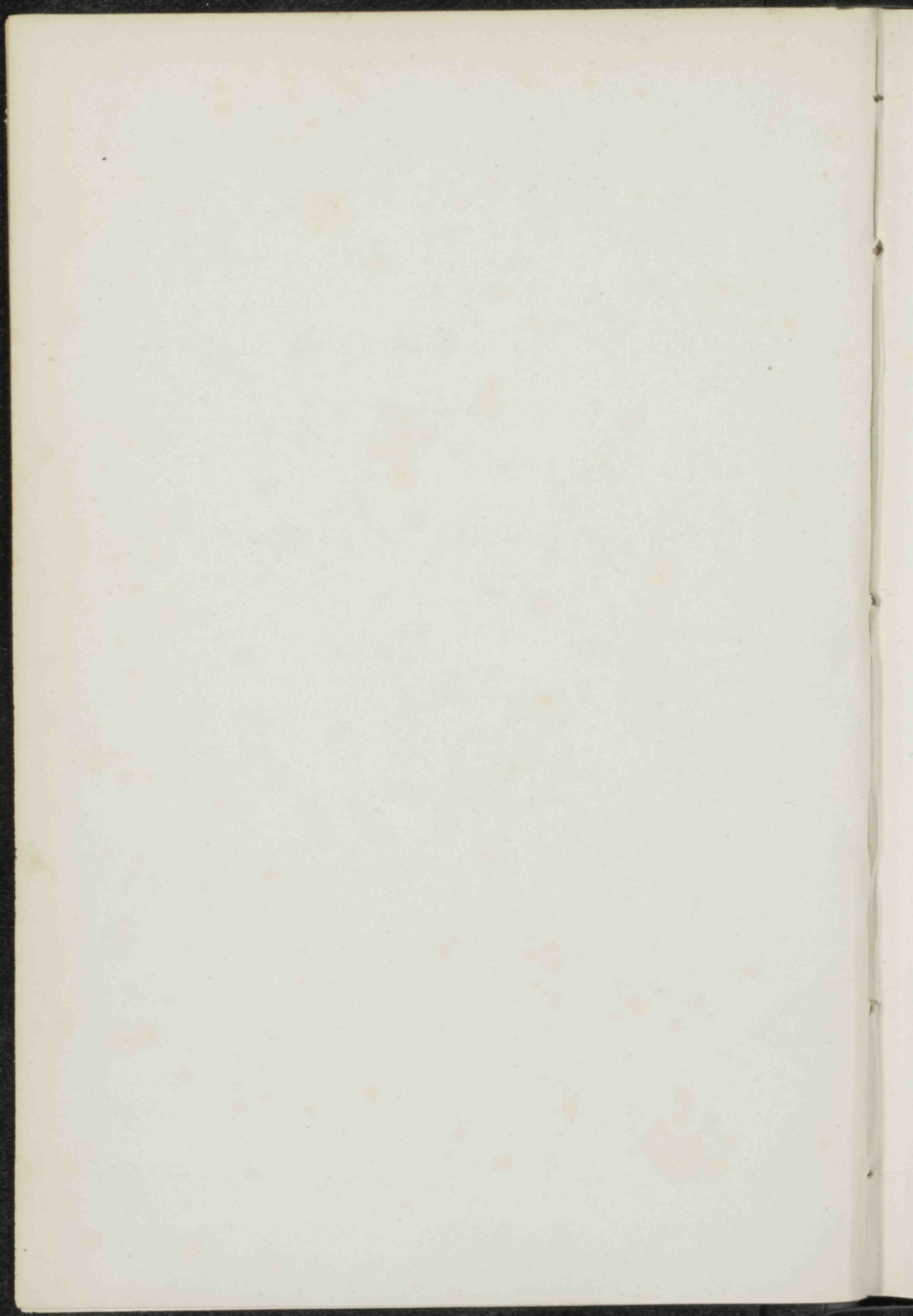
over het dienstjaar 1876-1877.

LIER

JOSEPH VAN IN EN C^e DRUKKERS

der normaal- en soldatenscholen.

Mijnheeren,

In uitvoering van art. 70 der gemeentewet, hebben wij de eer UEd. het verslag aan te bieden over het bestuur en den toestand der zaken van de stad Lier, gedurende het jaar 1876-1877.

TITEL I

BEVOLKING

De bevolking volgens de registers, beliep op 31 December 1876, als volgt :

	Man. gesl.	Vr. gesl.	Totaal.
Op 31 December 1875 beliep zij	7781	8279	16060
Vershil in meerder voor 1876	7651	8097	15748
	130	182	312

Een koninklijk besluit van 22 Augusti 1876, eene algemeene optelling der bevolking bevolen hebbende, is er tot die bewerking op 31 December overgegaan.

Zij is aan vijf agenten toevertrouwd en regelmatig bewerkt; de optelling heeft eene bevolking van 16103 inwoners bestatigd, waarvan 286 op den dag van 31 December afwezig waren, alsook de aanwezigheid van 184 personen in andere gemeenten gehuisvest, van 17 schippers en omloopende kooplieden.

De volgende tafel doet de bevolking kennen welke in elke straat is opgenomen.

OPENBARE WEGENIS	HUIZEN			BEVOLKING
	bewoonde	onbewoonde	Totaal	
<i>Intra-Muros.</i>				
Rechtestraat.	51	0	51	217
Heiliggeeststraat	16	1	17	64
Straat gezegd <i>Tiende Schuur</i> en Bel- lenstraatje.	8	0	8	41
Berlaerstraat.	46	7	53	250
Berlary.	118	5	123	534
Leuvenschevest	12	0	12	78
Pettendonk	40	3	43	206
Molenstraat	29	2	31	132
Sionsvest	1	0	1	1
Look	29	0	29	153
Koepoortstraat	13	2	15	144
Deheyderstraat	17	1	18	80
Kluizestraat	78	2	80	408
Kluizeplein	15	0	15	61
Ketelaarstraatje	3	0	3	10
Lindenstraat.	84	2	86	361
Vierhemdsbroedersstraat	29	0	29	145
Regenboogstraat	31	1	32	145
Peperstraat	23	0	23	406
Hazenstraat	64	5	69	335
Kerkstraat	17	1	18	85
Dijkje	6	0	6	25
Werft	18	0	18	75
Moldijk.	6	0	6	22
Grooten Bril.	41	3	44	196
Gasthuisvest.	45	6	51	195
Kattenstraat.	28	1	29	117
Over te dragen.	868	42	910	4186

OPENBARE WEGENIS	HUIZEN			BEVOLKING
	bewoonde	onbewoonde	Totaal	
Overgedragen.	868	42	910	4186
Kleinen Bril.	23	2	25	114
Kloosterstraat	3	0	3	77
Deenschestraat	3	1	4	46
Kerkhofplaats	29	1	30	113
Groote markt	81	4	85	318
Mechelstraat.	74	7	81	383
Kolveniersvest	57	0	57	268
Kapucienenvest	59	0	59	254
Paradijsstraat	8	0	8	38
Weezenstraat	7	0	7	75
Calvariënberg.	6	1	7	16
S ^t Margarethastraat	23	1	24	62
Grachtkant	13	"	13	37
Pompstraatje	2	1	3	7
Hemdsmouwstraat.	1	"	1	4
Bodegemstraat	1	"	1	2
Hellestraat	5	1	6	5
Nieuwstraat	13	"	13	30
Oud Kerkhof	11	1	12	23
Beggijnhofstraat	44	2	46	262
Kalkovenstraat	7	3	10	42
Bles	6	2	8	27
Kaai	10	6	16	50
Papegaaistraat	6	"	6	25
Messenstraat.	5	4	9	16
Lanteernstraat	19	2	21	100
Eikelstraat	26	1	27	128
Molenlaan	23	1	24	94
Over te dragen.	1433	83	1516	6802

OPENBARE WEGENIS	HUIZEN			BEVOLKING
	bewoonde	onbewoonde	Totaal	
Overgedragen.	1433	83	1516	6802
Antwerpstraat	194	0	194	927
Karthuizersvest	114	1	115	501
Karthuizersplein	68	1	69	360
Gazlaan.	2	0	2	10
Lisperstraat	225	10	235	1015
Spuivest	11	0	11	42
Waterpoortstraat	9	2	11	49
Blokstraat	24	0	24	155
Wijngaardstraat	16	0	16	77
Kammenstraat	14	0	14	40
St Huibrechtstraat	70	3	73	320
Vischmerkt en Brouwerijstraatje.	17	1	18	88
Brouwersvliet	9	0	9	35
Arragonstraat	4	1	5	49
Vredenbergsstraat	16	1	17	69
Schoolstraat	13	3	16	52
Mosdijk.	25	1	26	110
Predikheerenlaan	79	4	83	363
Groenstraat	27	0	27	104
Totaal van het Intra-Muros	2370	111	2481	11168

OPENBARE WEGENIS	HUIZEN			BEVOLKING
	bewoonde	onbewoonde	Totaal	
<i>Extra-Muros</i>				
Berlaersteenweg	124	2	126	583
Kesselsteenweg	8	0	8	50
Kloosterheide	59	9	68	301
Binnenweg	17	0	17	83
Neêrloop	7	0	7	46
Spreet	16	1	17	94
Zijkstraat	11	0	11	48
Spekstraat	25	2	27	126
Aerschotsteenweg	42	8	50	206
Duffelbaan	32	2	34	134
Zeeut	22	0	22	147
Statielaan	23	2	25	81
Leopoldplaats	13	10	23	74
IJzerenweglaan	32	4	36	134
Lisp	119	15	134	540
Achterstraat.	53	3	56	232
Mechelsteenweg	76	5	81	400
Hulststraat en Hooglachenen	39	1	40	205
Boomlaar	27	3	30	122
Vaartlei	3	0	3	8
Pullaarstraat	30	3	33	148
Hagenbroek (midden)	92	4	96	500
Antwerpsteenweg	102	9	111	486
Donk en Boschhoek	33	0	33	187
Totaal van het extra-muros.	1005	83	1088	4935
Id. van het intra-muros.	2370	111	2481	11168
Algemeen totaal.	3375	194 (*)	3569	16103

(*) Onder de benaming *onbewoonde huizen* zijn begrepen de scholen, kerken, kapellen, molens, stapel- en werkplaatsen, fabrieken, huizen in opbouw, enz., enz.

Wanneer men die uitslagen vergelijkt aan degene van de tienjarige volksoptelling van 1866, treft men het volgende verschil aan :

JAREN		HUIZEN			BEVOLKING
		bewoonde	onbewoonde	Totaal	
	1876	3375	194	3569	16103
	1866	3038	287	3325	15128
Verschil	In meer. . .	337		244	975
	In minder .		93		

STAAT DER OVERLIJDENS VOLGENS OUDERDOM

Geboren in 1876	.	.	.	.	.	.	.	52
— 1875	.	.	.	.	.	.	.	36
— 1874	.	.	.	.	.	.	.	16
— 1873	.	.	.	.	.	.	.	7
— 1872	.	.	.	.	.	.	.	11
— 1871	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1870	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1869	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1868	.	.	.	.	.	.	.	0
— 1867	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1866	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1865	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1864	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1863	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1862	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1861	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1860	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1859	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1858	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1857	.	.	.	.	.	.	.	0
— 1856	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1855	.	.	.	.	.	.	.	0
— 1854	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1853	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1852	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1851	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1850	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1849	.	.	.	.	.	.	.	5
— 1848	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1847	.	.	.	.	.	.	.	4
— 1846	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1845	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1844	.	.	.	.	.	.	.	0
— 1843	.	.	.	.	.	.	.	5
— 1842	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1841	.	.	.	.	.	.	.	4

OVER TE DRAGEN . 181

OVERGEBRACHT										181
Geboren in 1840	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1839	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1838	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1837	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1836	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5
— 1835	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1834	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4
— 1833	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1832	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1831	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1830	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1829	.	.	.	.	.	.	.	.	.	0
— 1828	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1827	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1826	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1825	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5
— 1824	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1823	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1822	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1821	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1820	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1819	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4
— 1818	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2
— 1817	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1816	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1815	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1814	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1813	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5
— 1812	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1811	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
— 1810	.	.	.	.	.	.	.	.	.	8
— 1809	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6
— 1808	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4
— 1807	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4
— 1806	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4
— 1805	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
— 1804	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6

OVER TE DRAGEN . 282

	OVERGEBRACHT	282
Geboren in 1803		3
— 1802		7
— 1801		5
— 1800		2
— 1799		8
— 1798		4
— 1797		4
— 1796		4
— 1795		3
— 1794		5
— 1793		1
— 1792		1
— 1791		2
— 1790		2
— 1789		0
— 1788		0
— 1787		0
— 1786		0
— 1785		0
— 1784		1
— 1783		0
— 1782		0
— 1781		0
— 1780		0
— 1779		0
— 1778		0
— 1777		0
— 1776 of vroeger		0
	TOTAAL.	334

Ziekten waaraan de personen in 1876 overleden, bezweken zijn.

Besmettelijke, vuil- dampige en verpestende ziekten.	Groep	5
	Typhuskoorts	3
	Kinderbedziekten	2
	Keelontsteking.	1
Landziekten.	Luchtpijpontsteking, longontsteking, fleuris en acute ziekten der ademhalingswerktuigen	86
	Darmonsteking en afgang	11
	Dood door dronkenschap	1
	Longtering en chronische borstziekten	85
	Verscheidene ziekten onder de bovengemelde niet be- grepen	113
Geweldige sterfgevallen.	Verworging	1
	Verdrinking	3
	Vuurwapen	1
	Val	2
	Verbranding.	1
	Rijtuigen, peerden	1
TOTAAL.		334

Van dit getal zijn 297 personen overleden na geneeskundige hulp en 37 zonder geneeskundige hulp te hebben genoten; 232 zijn ten hunnen woonhuize overleden en 77 in de godshuizen, gasthuizen en andere openbare gestichten; 5 personen zijn op den openbaren weg gestorven.

35 Huwelijken zijn op behoeftigheidsattesten aangegaan.

Verandering van woning.

a. Personen die zich in de gemeente gevestigd hebben,
komende :

Uit andere gemeenten van HET KONINKRIJK		UIT DEN VREENDE		TOTAAL		ALGEMEEN TOTAAL
Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	
317	337	6	8	323	345	668

b. Personen die de gemeente verlaten hebben
om zich te vestigen :

In andere gemeenten van HET KONINKRIJK		IN DEN VREENDE		TOTAAL		ALGEMEEN TOTAAL
Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	
341	330	5	6	346	336	682

TITEL II

GEMEENTEBESTUUR

Gemeenteraad.

De gemeenteraad heeft 18 zittingen gehouden en over de volgende zaken te beraadslagen gehad :

Zitting van 1 Januari.

Installatie der nieuw gekozen leden en van M. de Schepen De Strycker.

Zitting van 8 Januari.

Gemeentelijk geldwezen. = Overziening der stadskas voor het vierde kwartaal 1875. — Vorming der sectiën. — Verhuring eeniger gemeentegoederen — goedkeuring. — Idem van den onderhoud der lantaarns voor de verlichting der stadsstraten. — Goedkeuring van plans en bestek voor het bouwen van twee huizen door het bestuur der hospiciën. — Benoeming van mejuffer A. C. Tysmans als onderwijzeres bij de stads meisjesschool, intra-muros.

Zitting van 5 Februari.

Rekening der brandcommissie over 1875; goedgekeurd. — Goedkeuring der overeenkomst met het ministerie van openbare werken voor het bouwen van twee draaiende bruggen aan de Moll- en Leuvensche poorten. — Verzending naar de sectie van financiën van de reclamatie der gast- en godshuizen in betaling eener som van frs. 2618,09 ten titel van intresten van den verkoopprijs der gronden van het oud gasthuis. — Machtiging aan de burgerlijke hospiciën van de aflegging te doen eener rente ten kapitale van frs. 2539,68. — Aanvaarding van twee legaten van frs. 3000 en 2000 aan de meisjes- en jongensweezenhuizen door wijlen M. Hubar. — Goedkeuring van het legaat van frs. 500 en eene ketting met gouden kruis aan het kerkfabriek van St Gommar, gedaan door den heer Van Aertselaer. — Benoeming van M. Van Pelt-De Man tot lid der hospiciën in vervanging van M. Hubar, overleden. — Benoeming van M. Edouard Van den Brande tot lid van het bestuur der teeken- en bouwkundige school. — Goedkeuring der akten van afstand van gronden voor den steenweg van Lier op St^e Catharina-Waver, afdeeling Lier-Itterbeek. — Idem van de begrooting der middelbare school voor het dienstjaar 1876.

Zitting van 28 Februari.

Benoeming der commissie voor de vergrooting van het gemeentekerkhof en ontwerp van reglement voor de begrafenissen. — Voorstel van het staatsbestuur in verhooging der jaarwedden van het onderwijzend

personeel der middelbare school = niet aangenomen. — Verwerping der aanvraag van de maatschappij *de Groote Harmonie*, in aankoop van een gedeelte hof, hetwelk zij van de stad in huur heeft. — Aanbesteding der ruiming van de privaten der stedelijke gestichten; niet goedgekeurd en het collegie gemachtigd uit der hand toe te wijzen. — Benoeming van M.M. de apothekers Van Stevens en Van der Plancken tot leden der plaatselijk geneeskundige commissie, en van M. Van Ockelyen, gemeenteraadslid, tot lid van de commissie der volksbibliotheek.

Zitting van 29 Maart.

Mededeeling eener *dépêche* van het departement van openbare werken betrekkelijk de toewijzing eener toelaag van frs. 3000 in de kosten van den steenweg op Ste Catharina-Waver, als vertakking der statie van den staats ijzerenweg. — Maken van onderaardsche riolen in de Berlaer- en H. Geeststraten. — Rekening van den berg van bermhertigheid, dienstjaar 1875; goedgekeurd. — Goedkeuring der voorwaarden van verhuring eeniger goederen de liefdadige besturen toehorende, alsook der processen-verbaal van houtkoopdagen in het laatste seizoen gehouden. — Gunstig advies over de bijtreding der gemeentebeambten in de voorzieningskas der gemeente-secretarissen. — Gunstig advies over eene beraadslaging van den fabriekraad der Ste Margareta kerk, betreffende de aflegging eener rent ten kapitale van frs. 2116,64. — Uitstel van twee maanden aan den aannemer der oefenschool verleend voor de volledige afwerking der aanneming. — Goed-

keuring van het proces-verbaal der aanbesteding van de bemeubeling der oefenschool en stemming van een crediet van frs. 5000 ten einde er in te voorzien.
= Goedkeuring der aanbesteding voor het bouwen van twee huizen aan frs. 16380, de hospiciën toebehoorende.
— Benoeming eener commissie voor het opmaken van een feest-programma ter gelegenheid der kermis.

Zitting van 22 April.

Mededeeling eener dépêche van M. den Gouverneur der provincie, waarbij eene toelaag van frs. 1200 wordt toegestaan voor het leggen van onderaardsche waterloopen in de Berlaer- en H. Geeststraten. — Goedkeuring der overeenkomst getroffen tusschen de gast- en godshuizen en den aannemer der levering van bedden voor het gasthuis, om het opgerezen geschil te vereffenen.
— Overzicht der stadskas voor het eerste kwartaal = nederlegging van het proces-verbaal. — Gunstig advies over eene beraadslaging van het weldadigheids bureel betreffende den afstand van 3 aren 60 centiares gronds onder de gemeente Mortsel gelegen, benoodigd voor het leggen van den steenweg van Mortsel op Deurne; idem over eene andere beraadslaging van het bestuur van gast- en godshuizen, aangaande het afleggen van eenen chijns van 5 hectoliters $87\frac{1}{4}$ liters rogge mits de som van frs. 2295,15. — Toewijzing eener schade-loosstelling van huishuur aan den plaats commandant.
— Hertoepassing van art. 2 van het organiek reglement der bewaarschool. — Verslag der bijzondere commissie voor de vergrooting des kerkhofs en de regeling der begrafenissen. — Bepaalde vaststelling van een

programma der feesten met de kleine kermis te geven.
— Aanstelling van het collegie voor de benoeming der politie-agenten.

Zitting van 13 Mei.

Reglement op de begrafenissen; eindelijke stemming.
— Rekening der middelbare school voor het dienstjaar 1875 = gunstig advies. — Zelfde advies over eene beraadslaging van den fabriekraad der Ste Gummarus kerk betreffende de aanvaardiging van een legaat van frs. 1000. — Machtiging om in afwijking van het bestaande reglement te bouwen. — Uitstel verleend aan den aannemer der lokalen van de middelbare- en teekenscholen = voorwaarden. — Gunstig advies over de rekeningen der kerkfabrieken voor het dienstjaar 1875.

Zitting van 16 Mei.

Benoeming eener commissie voor het opmaken van een reglement op de bouwingen in stegen, gemeenlijk « bataillon carré » genaamd. — Wijzigingen aan de plans der teeken- en middelbare scholen. — Stemming van een crediet voor de herstelling der brug op de Moldijk. — Reclamatien bij de gemeente Duffel aangaande den steenweg op Ste Catharina Waver. — Aanveerding van de conclusien der commissie betreffende de vraag der gast- en godshuizen in betaling van achterstallige intresten. — Benoeming van M. Notelteirs tot lid van de commissie des bergs van bermhertigheid in vervanging van M. Hubar, overleden.

Zitting van 10 Juni.

Mededeeling eener *dépêche* van M. de Gouverneur meldende de aantekening voor notificatie van het reglement op de begravingen. — Voorloopige benoeming van den beiaardspeler. — Aflegging van eenen grondchijns. — Gunstig advies over eene beraadslaging van het bestuur van gast- en godshuizen ten einde gemachtigd te worden eenen schuldenaar te vervolgen. — Aanveerdig van de conclusiën der bijzondere commissie voor het openen van stegen gezegd « bataillon carré. »

Zitting van 4 Juli.

Proces-verbaal van overzicht der stadskas voor het 2e kwartaal; aanveerd voor notificatie. — Machtiging aan het collegie verleend om eene informatie « de Commodo et Incommodo » te openen, voor het vergrooten van het kerkhof. — Vraag in opening eener steeg = toegestaan mits de voorschriften, door den raad vastgesteld, na te komen. — Vraag in bouwing op eenen gemeentegrond in de Deensche straat = niet toegestaan. — Benoeming van den heer Ed. Peeters, doctor in de genees- en heelkunde, tot lid der plaatselijk geneeskundige commissie en van het comiteit van koepokinenting, in vervanging van doctor Theyskens, die de stad verlaten heeft.

Zitting van 7 Augusti.

Nederlegging der gemeente rekening van het dienstjaar 1875 en verzending voor onderzoek en verslag

naar de sectie van financiën. — Nederlegging en verzending naar de zelfde sectie van de begrootingsstaten der kerkfabrieken voor het dienstjaar 1877. — Nederlegging en verzending naar de sectie van openbare werken van plans en bestek voor de vergrooting van het gemeentekerkhof en vraag in afstand van eenen overschot van buurtweg.

Zitting van 12 September.

Verslag en goedkeuring der gemeente rekening voor het jaar 1875. — Gunstig advies over de begrootingsstaten der kerkfabrieken voor het jaar 1877. — Stemming van een bijgevoegd crediet ten voordeele der tooneelmaatschappij « *de Groeiende Boom* » in aanzien der uitgaven veroorzaakt door den prijskamp-festival welke den laatsten winter heeft plaats gehad. — Aanveerding van gunstige conclusiën van den afstand van eenen overschot buurtweg en opening eener informatie « de Commodo en Incommodo. » — Gunstig advies over eene beraadslaging van het bestuur der gast- en godshuizen nopens het legaat aan het jongens weezenhuis gedaan door den heer L. A. C. Van der Wee. — Gunstige adviezen over de akten van openbare verhuring eeniger goederen de weldadige besturen toebehoorende. — Nederlegging en verzending naar de sectie van financiën der rekeningen van gezegde besturen voor het jaar 1875. — Aanvaarding voor onderzoek en verzending naar eene bijzondere commissie van de overeenkomst tusschen de erfgenamen Van der Wee en het schepen collegie, betreffende de opening eener nieuwe straat welke de H. Geeststraat met *den Kluisendijk* bij middel van den eigendom *de Tiende Schuur* verbindt.

— Vaststelling van het feestprogramma ter gelegenheid van St Gummarus kermis. — Benoeming van den heer onderpastor De Herdt, tot lid van de commissie der bewaarschool.

Zitting van 2 October.

Nederlegging van het verslag over het bestuur en den toestand van de zaken der stad, dienstjaar 1875-1876. Dit verslag zal gedrukt en in de beide talen uitgegeven worden. — Nederlegging van stadsbegrootingsstaat voor 1877 — zal later in openbare zitting gediscuteerd worden. — Stemming van eenige credieten welke op de begrooting van 1875 onvoldoende erkend waren. — Verzending naar de commissie van openbare werken eener vraag in daargestelling van eenen steenweg op een gedeelte van den buurtweg gezegd *Boomlaerstraat*. — Goedkeuring van de lijsten der kinderen voor het kosteloos onderwijs in de verschillende gemeente scholen aangenomen. — Overbrenging van het lokaal voor lichaams oefeningen naar de nieuwe lokalen der middelbare school. — Besluit de opening voorschrijvende eener nieuwe straat tusschen de H. Geeststraat en den Kluizendijk. — Goedkeuring van de rekening der school van teeken- en bouwkunde, jaar 1875, en van den begrootingsstaat, jaar 1877. — Goedkeuring der plans en voorwaarden voor het leveren van de nieuwe bemeubeling dezer school. — Idem van de aanbesteding der levering van de noodige steenkolen voor de gemeente gestichten. — Bouwing van eenen muur aan het vergroot gedeelte des gemeentekerkhofs. — Afstand van eenen overschot van buurtweg.

Zitting van 23 October.

Overzicht van stadskas voor het 3° kwartaal. — Schikkingen betrekkelijk de nummering der huizen en benaming eeniger straten. — Mededeeling der schikkingen voortspruitende uit de nieuwe wet op de bijstandwoonst. — Goedkeuring van de rekeningen der liefdadige besturen over het dienstjaar 1875. — Bijtreding aan het voorstel van M. den Burgemeester van eenen intekeningslijst te openen ten voordeele van het beschavingswerk van Midden-Afrika, waarvan Z. M. de Koning het initiatief heeft opgevat. — Gemeente begrootingsstaat voor 1877. = Discussie.

Zitting van 24 October.

Voortzetting der discussie van stadsbegrootingsstaat.

Zitting van 11 November.

Mededeeling : 1° van de dépêche waarin Z. M. de Koning den raad zijnen dank uitdrukt, voor zijne medehulp aan het beschavingswerk van Midden-Afrika. — 2° Eener andere dépêche inhoudende het besluit van goedkeuring der gemeenterekening over het dienstjaar 1875. — 3° Van het oprichtingsplan eener nieuwe gemeentemeisjesschool, en 4° eener aanvraag van de leden van den *Gymnastischen Kring* ten einde als pompiers-corps te worden ingericht. — Stemming van de begrootingsstaten der liefdadige besturen voor het dienstjaar 1877. — Advies van den raad over de aanvragen in huurvermindering van goederen aan de hospiciën en het weldadigheidsbureel toebehoorende.

— De raad geeft zijne goedkeuring aan het ontwerp van herleiding van een alignement in de Mechelstraat.
— Vaststelling van de breedte van elf meters der te openen straat op den eigendom *de Tiende Schuur*.
— Advies over de aanvraag in vernieuwing van het invorderings recht van barreelpacht op den steenweg van Ste Catharina Waver naar dien van Mechelen op Zammel. — Vraag in kasseiing van een gedeelte der *Boomlaerstraat* = verschoven uit oorzaak van dringender werken. — Benoeming van MM. J. Van Pelt en G. Hellemans tot leden van de hospiciën en het weldadigheids bureel.
— Voortzetting van de discussie van den stadsbegrootingsstaat.

Zitting van 18 November.

Eindelijke stemming van den stedelijken begrootingsstaat. — Aanvaarding voor onderzoek van een voorstel strekkende de wetgevende macht een verzoekschrift toe te sturen om de rechtzinnigheid en de vrijheid in de kiesbewerkingen te verkrijgen.

Zitting van 30 December.

Mededeeling : 1° van het koninklijk besluit de opening eener nieuwe straat goedkeurende en verzending naar de sectie van openbare werken om de middelen van uitvoering te beramen. — 2° Eener dépêche van M. de Gouverneur der provincie voorstellen inhoudende voor het bouwen op gemeene kosten van eene waterleiding omtrent de voordeze Leuvensche poort om den afloop der waters van dien omtrek te vergemakkelijken. — De raad keurt goed : 1° de aanbesteding van het onderhoud der stads lantaarns, dienstjaar 1877. — 2° De aanbe-

steding van het opbouwen eens muurs voor de vergrooting van het kerkhof. — 3° Den rol van de verdeeling der voorschotten door de stad gedaan voor het ruimen der *Arendbeek*. — 4° De begrootingsstaten der teekenschool en des bergs van bermhertigheid, dienstjaar 1877. — 5° De aanvraag in aflegging van eenen grondchijs — Hij geeft een voordeelig advies : *a.* aan de verkoopakten van grassingen van wege de weldadige besturen; *b.* aan eene wederaanlegging van gelden van het weldadigheids bureel; *c.* aan eene gift ten voordeele van het jongensweezenhuis gedaan; *d.* aan de kerkfabrieken van St Gommar en St^e Margaretha voor de aflegging eener rent, de aanvaarding van een legaat en eenen verkoop van gronden. — Voorstellen voor de bepaling van het beloop der tusschenkomst van de stad in de uitgaven der oefenschool. — Aanvraag in overwelling van een gedeelte der rivier de Nethe — niet toegestaan. — Benoeming van MM. Van Rompay en van Cauwenbergh-Van Peborgh tot leden van de besturende commissie des bergs van bermhertigheid; en van M. Marchal-Commers tot lid der commissie van het gaz-gesticht.

Collegie van Burgemeester en Schepenen.

Het schepen collegie heeft geene verandering ondergaan; de zaken welke het te onderzoeken heeft, verkrijgen eene spoedige oplossing.

Het personeel der bureelen is hetzelfde.

Kiezerslijsten. — Lijst der Jurijs. — Kiezingen.

Het werk van de herziening der kiezerslijsten voor het dienstjaar 1877 is volbracht op het door de wet bepaald tijdstip.

De lijsten bevatten :

Voor de wetgevende kamers.	441 kiezers.
Voor den provincialen raad.	895 "
Voor den gemeenteraad.	1320 "

De volgende tabel duidt het beroep aan der kiezers van de wetgevende kamers.

Landbouwers en pachters.	26
Nijveraars, bestuurders van fabrieken of werkhuizen	11
Beenhouwers	10
Brood- en pastijbakkers	25
Brouwers	6
Maalders	4
Aannemers, metsers, schilders en timmerlieden.	16
Goud- en zilversmeden, juwellers en horlogiemakers	5
Boekdruckers en boekhandelaars	3
Andere nijveraars	37
Herbergiers en hotelhouders	3
Winkeliers (verkoop in 't klein)	48
Herbergiers en dranksljters	38
Kooplieden, reeders en zaakwaarnemers	44
Bankiers wisselaars en makelaars	4
Beambten en bedienden van den staat	9
Ambtenaars en bedienden der provincie en der gemeente	8
Rechters en raadsleden	0
Advokaten en pleitbezorgers	3
Notarissen	3
Geestelijken	16
Schoolbestiëders, proffessors en onderwijzers	2
Doctors in medecijnen en heelkunde	4
Andere personen tot den gezondheidsdienst behoorende.	7
Letterkundigen en dagbladschrijvers	0
Kunstenaars, schilders, beeldhouwers en bouwmeesters	3
Officieren van het leger	4
Grondeigenaars. renteniers, burgerlijke en militaire gepension- neerden	59
Andere beroepen	43
TOTAAL.	441

Beweging der bestuurlijke zaken.

Ziehier de beweging der bestuurlijke zaken :

BUREELEN	ONTVANGENE BRIEVEN	VERZONDENE BRIEVEN
1 ^e Bureel	1306	1606
2 ^e Bureel	119	234

Stedelijke archieven.

De rangschikking duurt voort, en maakt de bijzondere bezorgdheid van het collegie gaande.

Gemeentegoederen.

Zonder bijzondere aanmerkingen.

Aankopen, verkoopen en verwisselingen.

De stad heeft machtiging verkregen om ten prijze van fr. 4900, een stuk grond ten gehuchte Hagenbroek aan te koopen voor het bouwen eener woning voor de onderwijzeres der aldaar bestaande gemeenteschool.

De stad is insgelijks gemachtigd geworden eenen overschot van buurtweg te verkoopen.

TITEL III

GELDWEZEN DER GEMEENTE

ONTLEDING DER STADSREKENING VAN 1877

Gewone en buitengewone uitgaven.

a. GEWONE.

1 ^o	Gemeentebestuur	fr.	24178,35
2 ^o	Openbare veiligheid	"	27116,82
3 ^o	Gemeentewerken	"	18702,63
4 ^o	Koophandel en scheepvaart	"	1877,03
5 ^o	Kazernering, militaire inkwartiering en transporten	"	976,05
6 ^o	Openbare weldadigheid	"	12351,88
7 ^o	Eeredienst	"	00,00
8 ^o	Openbaar onderwijs	"	37396,35
9 ^o	Schoone kunsten	"	6878,66
10 ^o	Gem.-schuld. — Intresten en kwijtingen	"	37352,41
11 ^o	Regularisatiën	"	20735,72
12 ^o	Herhalingen	"	163231,91(*)

b. BUITENGEWONE.

13 ^o	Buitengewone uitgaven	"	7681,72
14 ^o	Verschillende uitgaven.	"	1345,11
15 ^o	Nieuwe werken	"	20261,52

TOTAAL DER UITGAVEN. fr. 380086,16

(*) Deze som werd gebruikt aan de inrichtingswerken der nieuwe lokalen der middelbare- en teekenscholen en aan de opbouw der oefenschool.

Gewone en buitengewone ontvangsten.

a. GEWONE.

§ 1. Opbrengst der eigendommen.	{	Vaste goederen	fr.	4925,78
		Houtkap en plantagiën	»	2156,50
		Grondeijnsen en renten op particulieren	»	76,92
		Onderhoud der buurtwegen (1).	»	2979,63
§ 2. Toegestane ontvangsten voor verschillende diensten.	{	Weeg- en meetrechten	»	129,94
		Plaats- en kaairechten	»	4200,54
		Opbrengst der privaten	»	869,15
		Havenrechten	»	470,95
		Opbrengst van straatmest	»	486,50
§ 5. Belastingen.	{	Opcentimen op 's rijks belastingen. (Gewone. 7 Buitengew. 0)		
		Idem voor afleg van leeningen en afgeschafte rechten. (Grondbel. 11 Personeel. 40)	»	40381,62
		Idem voor uitvoering van gemeente-werken. (Grondbel. 6 Personeel. 6)		
		Belasting op de honden (memorie).		
§ 4. Oetroi. — Aandeel in het gemeente-fonds. (Wet van 18 Juni 1860).			»	8282,54
§ 5. Slachthuis.		Er bestaat geen slachthuis.		
§ 6. Verhuring van plaatsen op de macken.	{	Het aandeel dier verhuring is begrepen onder § 2.		
§ 7. Personele belastingen.		Geene.		
§ 8. Opbrengst der boeten.		Geene.		
§ 9. Verschillende belastingen.		Geene.		
		Opbrengst der akten van den burgerlijken stand	»	159,20
		Kazerneering der gendarmen	»	178,46
		Wederigave van betaalde reiskosten aan behoeftige reizigers	»	00,00
		Idem van vervoerkosten van burgerlijke en militaire gevangenen	»	00,00
		Verkoop van voorwerpen buiten dienstgesteld	»	75,87
		Intresten van schuldvorderingen ten laste van den staat en van het gemeente-krediet	»	1395,00
		Batig slot der rekening van het gaz-gesticht	»	13000,00
§ 10. Verschillende ontvangsten.		Toelage van den staat voor het lager onderwijs	»	11295,00
		Opbrengst der verhuringen van grassingen	»	608,00
		Opbrengst van de verhuring van jachtgronden op de eigendommen onder Nylen	»	20,00
		Idem van het aandeel der betalende leerlingen van de scholen extra-muros	»	736,75
		Toelage van den staat voor de scholen van volwassenen	»	1723,00
		Fondatie Heyns	»	388,75
		Subsidie van staat en provincie voor den onderhoud der school van teeken- en bouwkunde	»	1500,00
		Idem dito voor den onderh. der bewaarschool	»	1100,00
		Inkomsten der bewaarschool	»	493,44
		Mede te dragen.	fr.	174563,90

(1) Zie afzonderlijke rekening onder litt. D.

b. BUITENGEWONE.

	Overgedragen	fr.
1 ^o Overschot der vorige rekening		174563,90
2 ^o Weggelegde intresten op het reserve fonds van het gaz-gesticht	»	139471,88
3 ^o Toelaag van den staat voor gezondheidswerken	»	532,11
4 ^o Storting van de gelden der bewaarschool	»	2277,00
5 ^o Idem van de dotatie dier school	»	2188,68
6 ^o Afstand van grond aan den buurtweg Pullaarstraat	»	12223,90
7 ^o Idem Karthuizersvest	»	80,90
8 ^o Toelaag van den staat voor het leggen van den steenweg op S ^{te} Catharina-Waver	»	186,00
9 ^o Idem der provincie	»	53443,00
10 ^o Toelaag van het gaz-gesticht voor canalisiëwerken	»	11148,00
11 ^o Wedergaaf van verschoten sommen aan de bewaarschool	»	895,62
		2000,00

c. Ontvangsten buiten den begrootingsstaat
gedaan en bij herhaling gebracht in dien van 1877 » 8847,28

Totaal der ontvangsten	fr.	407431,57
Totaal der uitgaven	»	580086,16
Overschot der ontvangsten	fr.	27543,21

d. BUURTWEGEN. — ONDERHOUD.

(Art. 14 der wet van 14 April 1841.)

Afzonderlijk fonds. — Rekening van het dienstjaar 1876.

Uitgaven	fr.	4690,88
Ontvangsten	»	2979,63
	Malislot.	fr. 1711,25

Rekendienst.

Begrooting.

De stadsbegrooting van 't dienstjaar 1877, door den gemeenteraad in zitting van 18 November 1876 vastgesteld is door de bestendige deputatie den 5 Januari daaropvolgende goedgekeurd.

De ontvangsten bedragen	fr.	234134,76
De uitgaven	»	233516,61
	Batig slot fr.	618,15

Rekening.

De raad heeft in zitting van 8 September 1877, de rekening van den stadsontvanger voor het dienstjaar 1876 goedgekeurd.

Pensioenkas.

De stads secretaris, de leden van het onderwijzend personeel der verschillende gemeentescholen en de leeraars der teeken- en bouwkundige scholen, zijn de eenige ambtenaren, die deelnemen aan de pensioenkas. Het ware te wenschen dat die maatregel door al de gemeente-beambten kon bijgetreden worden.

TITEL IV

INSTELLINGEN VAN WELDADIGHEID.

Bureel van Weldadigheid.

Bestuur.

De gemeenteraad heeft het mandaat vernieuwd van M. Hellemans, Gustaaf, aftredend lid.

Roerende en onroerende goederen.

De laatste openbare verpachting bestatigt eene lichte vermindering op de vorige verhuring.

Legaten en giften.

Geene.

Aankopen, verkooping en verwisselingen.

Geene.

Aflegging en wederaanlegging van kapitalen.

Gedurende het afgelopen jaar is er geene aflegging van kapitaal bewerkt. Het bestuur heeft de wederaanlegging gedaan van eene som van fr. 14,000 voortkomende van hoogstammige boomen.

Rekendienst.

De begrooting van het dienstjaar 1877, goedgekeurd door den gemeenteraad op 10 November 1876, is vastgesteld ter somme van fr. 121511,16, zoo in uitgaven als in ontvangsten.

De rekening van den ontvanger voor het dienstjaar 1876, is op het oogenblik aan de goedkeuring van den gemeenteraad onderworpen.

Hij levert den volgende uitslag op :

Ontvangsten	fr. 130405,95
Uitgaven	„ 104393,41
Overschot.	fr. 26012,54

Statistiek der behoefte gedurende 1876.

Gedurende 1876 is er onderstand in geld, brood, kleederen en beddegoed uitgedeeld aan 481 huishoudens, bevattende 1709 personen. Onderstand in geneesmiddelen is aan 1937 personen verleend.

Personen op eene bestendige wijze door de openbare
liefdadigheid ondersteund :

1 ^o	Ouderlingen en zieken	32
2 ^o	Zinneloozen	32
3 ^o	Verlaten kinderen en weezen	58
4 ^o	Vondelingen	"
Totaal.		112

De kosten van onderhoud voor die verschillende
personen hebben belooopen :

a.	Voor de ouderlingen	fr.	3500,00
b.	" zinneloozen.	"	9753,73
c.	" verlaten kinderen en weezen	"	4017,01
d.	" vondelingen	"	00,00
Te zamen.		fr.	17270,74

Uitdeelingen en onderstand gedurende het jaar 1876.

1 ^o	In geld	fr.	36878,84
2 ^o	In brood	"	2972,97
3 ^o	In kleederen	"	6486,73
4 ^o	In geneesmiddelen	"	1866,84
5 ^o	In loon van geneesheeren	"	1697,70
6 ^o	In begrafenis-kosten	"	164,81
Totaal.		fr.	50067,89

In 1876 is de onderstand verleend aan behoeftigen,
vreemd aan de stad, belooopen tot fr. 3914,16. Op 1 Juli
laatstleden bleef uit dien hoofde aan het bestuur ver-
schuldigd, zoo over de loopende als over de vorige
dienstjaren, eene som van fr. 3896, 42.

Deze som door het bestuur en andere gemeenten
betaald voor hulp aan behoeftigen ten zijnen laste,
beliep tot fr. 3418,27.

Ten gevolge van het vertrek van doctor Theyskens,
was eene plaats van genees- een heelmester in onze
stad opengevallen; het bestuur heeft die gelegenheid
waargenomen om den gezondheidsdienst herinterichten.

De bestiering heeft de heeren Bosmans en Bouckaert, alsook de vroedvrouw dame weduwe Lindemans in hunne bediening behouden, en d'heeren Peeters en Thys benoemd tot genees- en heelmeeesters van het weldadigheidsbureel.

Eene bijzondere verordening, den gezondheidsdienst regelende, bepaalt den duur der functiën op twee jaar.

Gast- en Godshuizen.

Bestuur.

M. Van Pelt, aftredend lid, is voor een nieuw vijf-jarig tijdstid benoemd.

Roerende en onroerende goederen.

De prijzen der laatste openbare verhuring, hebben eene onaanzienlijke vermindering ondergaan.

Binnen kort zal het bestuur de twee nieuw gebouwde huizen der Mechelstraat verhuren.

Legaten en giften.

Het bestuur heeft de volgende begiftingen ontvangen :

1° Ten voordeele van het jongensweezenhuis : een huis op den mosdijk met de stofferende bemeubeling, geschonken door M. L. A. C. Van der Wee; alsook eene som van fr. 500, gelegateerd door wijlen mejuffer David, beginn.

2° Het bestuur is in gebruik getreden van een huis gelegen in de Berlarij en geschonken ten voordeele van St Jacobs godshuis, met voorbehouding van vruchtgebruik, door dame Reypens-Meuris. Dit vruchtgebruik is komen te eindigen ten gevolge van het overlijden dier dame.

Aankopen, verkooping en verwisselingen

Het bestuur heeft de machtiging verkregen een stuk bouwgrond, gelegen in de Paradijsstraat, te verkoopen. Tot hertoe is hieraan geen gevolg gegeven.

Aflegging en wederaanlegging van kapitalen.

De af- en wederaanlegde kapitalen beloopt tot frs. 19709,79.

Rekendienst.

Het budget van het dienstjaar 1877, goedgekeurd door den gemeenteraad, belooft in ontvangsten en uitgaven fr. 147746,84.

De rekening van het dienstjaar 1876, biedt den volgenden uitslag :

Ontvangsten	fr.	189414,14
Uitgaven	"	164957,86
Overschot.	fr.	24456,28

Betwiste zaken.

Het bestuur is in geen proces gewikkeld.

Statistiek der godshuizen voor ouderlingen, weezen, enz.

De bevolking der verschillende godshuizen bedroeg op 1 Juli laatst als volgt :

		MANNEN	VROUWEN
Godshuizen :	St Jakob	29	"
	St Antonius	"	18
	SS. Anna en Joachim	8	15
	SS. Barbara en Beatrix	"	27
	Weezenhuis voor meisjes	"	53
	Weezenhuis voor jongens	8	1
	Infirmerij van het Beggijnhof	"	1
Totaal		45	115
Te zamen.		160	

Statistiek der godshuizen.

In 1876 werden er 437 zieken in het burgerlijk gasthuis verpleegd.

Blinden en doofstommen.

Sedert de uitvaarding der nieuwe wet op den bijstandwoonst, is de stad niet meer belast met den onderhoud der blinden en doofstommen.

Al de behoeftige kinderen, voor dewelke men het onderwijs vraagt, worden in de daartoe bestemde gestichten geplaatst.

Berg van barmhertigheid.

Werkzaamheden.

De volgende tafels geven de beweging op van het magazijn gedurende het jaar 1876 alsmede den vergelijkingsstaat der bewerkingen gedurende de jaren 1875-1876.

REKENING DER PANDEN. — BEWEGING VAN HET MAGAZIJN.

GETALINGEBRACHTEPANDEN EN BEDRAG DER GELEENDE KAPITALEN	In magazijn op den 1 Januari 1876	Pandén ingezet gedurende het jaar	TOTAAL	PANDEN UITGEGAAN gedurende het jaar		In magazijn op 31 Dec. 1876
				bij lossing	bij verkoop	
Pandén In nieuwe koop- waren. . . . Andere	16	113	129	97	"	32
	4498	21027	25525	19906	370	5249
	Totaal.	21140	25654	20003	370	5281
Geleende kapitalen Op nieuwe koop- waren. . . . Andere	470	2511	2981	920	"	2061
	28300	112788	141088	108204	1339	31545
	Totaal.	115299	144069	109124	1339	33606

Personeel.

In het besturend noch in het ambtelijk personeel van den berg van bermhertigheid zijn veranderingen gekomen.

MM. Van Rompaey en Van Cauwenbergh-Van Peborgh zijn in hunne functie van commissielid behouden.

Bedelaarsgesticht.

Ingevolge de nieuwe wet op den bijstandwoonst is den onderhoud der bedelaars niet meer ten laste der stad.

De kosten worden gedragen door het weldadigheidsbureel.

Spaar- en voorzieningskas ten voordeele der werklieden.
Genootschappen van onderlingen bijstand.

Ziehier den uitslag welke de rekeningen der erkende maatschappijen van onderlingen bijstand aanbieden voor het dienstjaar 1876.

1° Vereeniging der werklieden schoenmakers, huidenvetters, enz.; erkend bij koninklijk besluit van 31 December 1853.

Ontvangsten	fr.	500,88
Uitgaven	"	403,00
Overschot.	"	97,88
Boni der rekening van 1875	"	113749
In kas op 1 Januari 1877	"	1235,37

2° Vereeniging der werklieden kleermakers, erkend bij koninklijk besluit van 9 April 1857.

Ontvangsten	fr.	358,58
Uitgaven	"	184,62
Overschot.	"	173,96
Boni der voorgaande rekening	"	691,33
In de kas op 1 Januari 1877	"	865,29

3° *Koninklijke Maatschappij der Belgische Redders*, provinciaal comiteit van Antwerpen, afdeeling van het kanton Lier, tusschen de gedekoreerden voor daden van moed en zelfopoffering, erkend bij koninklijk besluit van 4 November 1872.

In ontvangsten	fr.	247,60
In uitgaven	"	218,00
Overschot.	"	29,60
Boni der vorige rekening	"	834,39
In kas op 1 Januari 1877	"	863,99

**Bijzondere liefdadige gestichten en instellingen,
tentoonstellingen van kunstvoorwerpen, enz.
de weldadigheid ten doel hebbende.**

Eene tentoonstelling van kunst- en andere voorwerpen, ten voordeele der huisgezinnen, ondersteund door de dames van bermhertigheid, wordt op dit oogenblik door deze laatste ingericht.

Geneeskundige dienst.

Sedert ons laatste verslag hebben wij maar eene wijziging in den geneeskundigen dienst aan te stippen; M. Thys, doctor in de genees-, heel- en vroedkunde, heeft zich in onze stad gevestigd.

TITEL V

GODSDIENST.

Catholieke eeredienst.

Geestelijkheid.

In het personeel der geestelijkheid is geene verandering gekomen.

Kerken en pastorijen.

Tot hiertoe heeft men de goedkeuring van de plans der uitwendige herstelling van St Gummaruskerk nog niet verkregen. In de onzekerheid van het tijdstip waarop er aan de uitvoering dier werken zal kunnen gevolg gegeven worden, heeft het kerkfabriek besloten, de ornamentwerken welke voor de kunst dreigden verloren te gaan, in gips te doen afgieten; op die wijze zullen de oude meesterstukken kunnen bewaard blijven.

De koninklijke commissie van monumenten komt zijne goedkeuring te verleenen aan de teekeningen van twee oude geschilderde glasramen, waarvan de herstelling aan den heer Capronnier is toevertrouwd geworden; hunne plaatsing zal dus binnen kort gebeuren.

De aandacht van den fabriekraad is ingeroepen geweest op inwendige versiering der kerk, welke, in

vergelijking met andere kerken van dezelfde belangrijkheid, te wenschen overlaat, en men heeft de noodzakelijkheid begrepen veranderingen toe te brengen, die met den stijl van het gebouw overeenkomen. Men heeft reeds als gevolg aan dit ontwerp, besloten de kapel van St Jozef met eenen nieuwen altaar en muurschilderingen op te luisteren. Terzelve tijd heeft men beslist een plan met bestek eener ijzere grillie voor het voorportaal te doen vervaardigen.

De besturende commissie der St Jacobs kapel, geeft voortdurend blijken van iever voor de versiering van dezen tempel; aan zijnen voorgevel zijn in den loop van het jaar aanzienlijke veranderingen toegebracht.

Kerkfabrieken.

FABRIEKRADEN EN BUREELEN DER KERKMEESTERS.

a. St GUMMARUSKERK.

MM. Hellemans en Mast zijn nogmaals voorzitter en secretaris van den fabriekraad gekozen.

M. Mast is herkozen in hoedanigheid van kerkmeester en behouden van zijn ambt van secretaris des bureels.

b. St MARGARETHAKERK.

MM. Crabbé en De Backer zijn in hunne wederkeerige bedieningen van voorzitter en secretaris van den fabriekraad herkozen.

M. Van den Brande, Jan Baptist is lid benoemd in vervanging van den heer Braeckmans en voorzitter van het bureel gekozen.

c. St JOZEFSKERK.

Zijn gekozen :

Voorzitter : M. De Pooter.

Secretaris : M. Van der Auwera.

Lid : M. Van den Wyngaert.

Deze laatste in hoedanigheid van schatbewaarder.

Rekendienst.

a. BEGROOTINGEN.

De begrootingen der verschillende parochiën voor het dienstjaar 1877, leveren de volgende uitslagen :

I. St Gummarus-kerk.

Ontvangsten van allen aard	fr.	54494,71
Uitgaven "	"	54490,89
Batig slot.	fr.	3,82

II. Succursale kerk van de H. Margaretha.

Ontvangsten van allen aard	fr.	6645,99
Uitgaven "	"	6642,96
Batig slot.	fr.	3,03

III. Succursale kerk van St Joseph te Lisp.

Ontvangsten van allen aard	fr.	14972,75
Uitgaven "	"	12528,34
Batig slot.	fr.	2444,41

b. REKENINGEN.

De rekeningen der fabrieken voor het dienstjaar 1876, zijn door de deputatie op 3 Augusti laatstleden goedgekeurd.

Zij geven den volgende uitslag :

A. Kerk van den H. Gummarus.

Ontvangsten	fr.	43059,86
Uitgaven	"	33392,12
Batig slot.	fr.	9667,74

B. Succursale kerk van de H. Margaretha op het Beggijnhof.

Ontvangsten	fr.	4764,10
Uitgaven	"	4453,65
Batig slot.	fr.	310,45

C. Succursale kerk van den H. Joseph te Lisp.

Ontvangsten	fr.	29732,72
Uitgaven	"	15182,75
Batig slot.	fr.	14549,97

Legaten en giften.

Het kerkfabriek S^u Gummari heeft de machtiging verkregen een legaat van 500 fr. te ontvangen door vrouw Bruystens geschonken met last van goddelijke diensten.

Door akte van begiftiging tusschen levenden is in vollen eigendom aan het fabriek geschonken door vrouwe weduwe Berckmans geboren Van den Brande, een huis met hof en aanhoorigheden, groot 3 aren 97 centiaren, gelegen in het inwendige der stad en palende aan de St Pieterskapel.

De edelmoedige begiftigster heeft den wensch uitgedrukt dat het geschonken goed aan kerkelijke diensten der parochie zoude toegewijd worden.

Aflegging en wederaanlegging van kapitalen.

Er is machtiging verleend de aflegging te aanvaarden eener rent ten kapitale van frs. 997,73. Deze som is in Belgische fondsen heraangelegd.

Verkoopingen, verwisselingen.

Het kerkfabriek S^u Gummari heeft insgelijks machtiging verkregen; 1° tot den verkoop van een stuk land buiten de voormalige Leuvensche poort gelegen, tegen den provincialen steenweg van Lier op Herenthals, groot 8 aren 85 centiareen. De opbrengst van den verkoop, beloopende tot frs. 3550, is in Belgische fondsen geplaatst; 2° Tot de verwisseling zonder geldelijke opofferingen, van een gedeelte gronds met de erfgenamen Van der Wee en bestaande in een huis tot woonst gediend hebbende aan de toezichtster der St Pieterskapel, opdat hetzelve in de lijnrichting zoude vallen van de nieuwe straat; deze eigendom, bevattende 34 vierk. meters oppervlakte, heeft het fabriek afgestaan tegen eenen grondeigendom palende de kapel, en hebbende eene oppervlakte van 180 meters.

Zoo onder geestelijk als wereldlijk opzicht ware he te wenschen dat de kerk eigenares werde van de gronden welke de kapel begrenzen om dezelve van alle gebouw, hetwelk stoornis of nadeel kan veroorzaken, af te zonderen.

Kerkhoven.

De vergrooting van het kerkhof, waarvan in 't vorig verslag melding gemaakt wordt, is voltrokken.

Tot hiertoe is tot de wijding nog niet overgegaan.

TITEL VI

OPENBAAR ONDERWIJS

Lager onderwijs.

Lagere en gemeentescholen.

Zooals wij in ons vorig verslag meldden, is er voorzien in het bouwen eener nieuwe gemeenteschool voor meisjes.

De aanbesteding heeft plaats gehad voor eene som van fr. 108,970.

Volgens de plans door onzen kundigen stadsbouwmeester, M. Cox, opgemaakt, zal deze school aan al de behoeften van het onderwijs voldoen.

De meisjesschool zal, met de oefenschool, het kosteloos onderwijs in onze stad volledigen.

Langs eenen anderen kant, doet de stad op dit oogenblik eene woning oprichten voor de onderwijzeres der school *Hagenbroek*, en dit op eenen daartoe aange-

kochten eigendom; door dit middel zijn veranderingen en verbeteringen aan de bestaande gebouwen toegebracht.

Er blijft dus alleenlijk de gehuchten *Lachenen* en de *Myle* met schoolgebouwen te voorzien, opdat het onderwijs in al de deelen der stad, zoo *intra* als *extra-muros*, ingericht zij.

De kosteloze meisjesschool werd gedurende 't schooljaar 1876-1877 door 490 leerlingen bijgewoond; geene wijziging is in het onderwijzend personeel gebeurd en de gezondheidstoestand der leerlingen was van de meest voldoende.

475 Leerlingen hebben de oefenschool bezocht.

De scholen *extra-muros* hebben de volgende inschrijvingen ontvangen :

School Hagenbroek, 123 jongens, 83 meisjes.

Idem van 't voorgeburcht Lisp, 103 jongens, 87 meisjes.

Bijzondere scholen van lager onderwijs.

De bijzondere lagere scholen krijgen geene toelagen noch zijn door de stad aangenomen; zij zijn ten getalle van zeven en tellen 759 leerlingen, 290 jongens en 469 meisjes.

Bewaarscholen.

Deze school werd bezocht door 407 leerlingen, waarvan 221 van het mannelijk en 186 van het vrouwelijk geslacht; het getal der nieuwe aannemingen beliep tot 74 kinderen; langs eenen anderen kant, hebben 163 kinderen de school verlaten, en van dit getal zijn 98 jongens in de oefenschool, en 68 meisjes in de school *intra-muros* getreden.

Scholen van volwassenen.

Het onderwijs onze scholen van volwassenen wordt goed bijgewoond en het getal leerlingen die de verschillende gestichten bezochten, beliep tot 433, verdeeld als volgt :

School <i>intra-muros</i> voor jongens.	.	.	215
Idem. voor meisjes.	.	.	90
Scholen <i>extra-muros</i> voor jongens.	.	.	69
Idem. voor meisjes.	.	.	59
Totaal.	.		433

OVERZICHT.

Ziehier het getal leerlingen, die het lager onderwijs in de stad ontvangen.

BETALENDE LEERLINGEN.

Jongens	363	
Meisjes		508

NIET BETALENDE LEERLINGEN.

Jongens	628	
Meisjes		611
	991	1119
	2110	

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat 2110 kinderen het lager onderwijs genieten; in dit getal zijn niet begrepen

1° de kinderen der bewaarschool (407); 2° degene der bijzondere zondagscholen (350); de weezenmeisjes van het Beggijnhof (50); de volwassenen (433); en de leerlingen der voorbereidende afdeeling van de middelbare school waarvan hieronder gesproken wordt.

Evenals de vorige jaren, zijn door Staat en provincie toelagen verleend voor de noodwendigheden van het lager onderwijs.

Middelbaar onderwijs.

De nieuwe lokalen der middelbare school zijn sedert 1 October 1876 in gebruik; ingericht op eene wijze welke aan al de vereischen der studiën voldoet, beantwoorden zij volkomenlijk aan de opofferingen die de stad zich getroost heeft.

Dit gesticht is gedurende het schooljaar 1876 door 223 leerlingen bijgewoond, te weten :

Latijnsche leergangen. . .	12
Middelbare school . . .	44
Vorbereidende afdeeling . .	167
Totaal. .	223

Hooger onderwijs.

Eene schitterende onderscheiding is dit jaar ten deele gevallen aan onzen stadgenoot, M. J. Thys, priester en student in de godsgeleerdheid aan de hoogeschool van Leuven.

Na de openbare verdediging der thesissen, is hij op 26 Juli 1877 tot de waardigheid van doctor in de godsgeleerdheid uitgeroepen.

Het gemeentebestuur heeft met de medewerking der gansche bevolking den jongen doctor eene plechtige ontvangst voorbereid.

Den dag na zijne promotie, is hij aan de statie van den ijzeren weg ontvangen door eene deputatie van den gemeenteraad; eene deputatie der geestelijkheid wachtte hem er insgelijks af. Voorafgegaan van eenen stoet samengesteld uit meest al de maatschappijen, ambachten en gilden van de stad en den bijvang, vergezeld van de twee deputatiën die hem ontvangen hadden en van verscheidene leeraars der faculteit van godsgeleerdheid, is hij naar de parochiale kerk geleid, alwaar een Te Deum gezongen werd. Na de godsdienstige plechtigheid, werd de jonge doctor door denzelfden stoet naar het stadhuis gebracht, waar hij door den gemeenteraad ontvangen werd. M. de Burgemeester wenschte hem in naam der magistraten en zijner medeburgers geluk en overhandigde hem in naam der stad, en in uitvoering eener beslissing van den gemeenteraad, de volledige werken van den H. Thomas van Aquinen in 27 prachtbanden, als aandenken der feest. Aan het hoofd van het eerste deel bevindt zich de beraadslaging des gemeenteraads, betreffende het toekennen dezer herinnering, alsook eene opdracht en een Latijnsch jaarschrift.

TITEL VII

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN

Schoone kunsten; akademiën van schoone kunsten,
bijzondere scholen van teekenkunst, plaatsnede,
beeldhouwkunde, enz. — Museum. — Bijzondere kunstver-
zamelingen. — Tentoonstellingen van kunstvoorwerpen.
Monumenten. — Conservatoriums. — Muziekscholen, muziek-
en tooneelgezelschappen. — Maatschappijen
van vermaak. — Openbare feesten.

De prachtige en uitgestrekte lokalen welke de stad voor de teeken- en bouwkundige school heeft doen inrichten, zullen in de aanstaande maand October hunne bestemming verkrijgen; eene bemeubeling, gemaakt volgens de aanwijzingen van den volmakingsraad, zal in de school geplaatst worden en veel tot de ontwikkeling der studiën bijdragen. Deze ontwikkeling zal binnen korten tijd eene vermeerdering vereischen van het personeel, hetwelk voor het groot getal leerlingen ontoereikend is geworden.

Voor het schooljaar 1876-1877, beliep dit getal tot 429 waarvan 72 de leergangen van bouwkunde volgden.

Bij de 429 leerlingen hooren er 129 toe aan 35 verschillende buitengemeenten van den omtrek. Niet

alleen verstrekt dus onze school tot nut aan de jonge lieden der stad, maar ook aan een groot getal vreemdelingen die er het kosteloos onderwijs ontvangen.

Wij verhoplen dat staatsbestuur en provincie de offeringen der stad zullen weten naar waarde te schatten en toelagen verleenen in verband met de belangrikheid der school.

Het onderwijzend personeel kwijt zich zeer wel van zijne plichten; de merkelijke voortgang der leerlingen, alle jaren bestatigd door de verslagen van de jury, gelast met het onderzoek der samenstellingen voor de prijskampen, zijn een bewijs van de deugdelijkheid van het onderwijs dat er gegeven wordt.

Bibliotheken.

Gedurende het jaar 1876-1877 werden 7540 boekdeelen uitgeleend; ziehier de verdeling:

1876	Maand	September	.	.	538	boekdeelen.
»	»	October.	.	.	804	»
»	»	November	.	.	835	»
»	»	December	.	.	1174	»
1877	»	Januari.	.	.	1044	»
»	»	Februari.	.	.	959	»
»	»	Meert	.	.	1038	»
»	»	April	.	.	933	»
»	»	Mei	.	.	215	»
					7540	boekdeelen.

Verdeeld in de volgende vakken :

Schilderende letterkunde, fransche en vlaamsche reisverhalen	.	.	.	.	6908
Geschiedenis en aardrijkskunde	.	.	.	.	340
Verskillende wetenschappen	.	.	.	.	292
					7540

Het vorig jaar werden 7122 boekdeelen in leen gegeven, hetgene voor dit jaar eene vermeerdering uitmaakt van 418 boekdeelen.

De bibliotheek is aangegroeid met 76 werken in 123 deelen; zij bezit tegenwoordig 3040 werken in 4896 deelen.

De besturende commissie heeft geene verandering ondergaan.

Verschillende boeken zijn nog toegezonden geweest voor de openbare stadsbibliotheek; er moeten inwendige schikkingen genomen worden voor de goede bewaring dezer werken.

Bijzondere kunstverzamelingen.

Eene belangrijke tentoonstelling van penningen en oude munten, door den heer Felix Goossens-Bouwens verzameld, heeft ten stadsraadhuijs plaats gehad en het bewijs opgeleverd welke zorg en aanhoudendheid noodig zijn om zulke merkwaardige verzameling te bekomen.

Deze tentoonstelling met een liefdadigheidsdoel geopend zijnde, is de opbrengst der inkoopgelden gestort in de kas der maatschappij voor den verkoop van goedkoope soep.

TITEL VIII

GEZONDHEIDSLEER EN OPENBARE GEZONDHEID

Plaatselijke geneeskundige commissie.

De plaatselijke geneeskundige commissie is tegenwoordig samengesteld als volgt :

Voorzitter M. Bosmans, doctor in genees-, heel- en vroedkunde.

Leden MM. Peeters, doctor, Van Stevens en Van der Planken, apothekers.

Eene plaats is opengevallen.

De gezondheidstoestand der stad blijft zeer gunstig; geene besmettelijke ziekte heeft geheerscht.

De koepokineningen en herineningen gebeuren, wanneer zij vereischt worden, door de zorgen van het daartoe bijzonderlijk aangesteld comiteit.

Het getal ineningen beloopt tot 344.

Gezondmaking der wijken en verbetering der woningen van de werkende klas.

De sluiting van het *Bellenstraatje* doet eene ongezonde en gevaarlijke plaats verdwijnen.

De nieuwe gemeenschap tusschen de H. Geeststraat en den *Kluizendijk* heeft den naam van St Gummarusstraat verkregen; zij is bestemd om eene zeer volkrijke wijk nut aan te brengen, en zal voor 't einde des jaars met eene kasseiing en eenen onderaardschen waterloop voorzien worden.

Aanzienlijke bouwingen worden er verricht; zij zullen aan dit gedeelte der stad eene nieuwe levendigheid verschaffen.

In de Molenstraat en den *Pettendonk* zijn insgelijks talrijke gebouwen opgericht en deze straten zullen binnen weinigen tijd met eene regelmatige kasseiing en waterloopen moeten voorzien worden.

Onze straten worden in behoorlijken staat van zuiverheid onderhouden; de Wijngaard- en Kammenstraten zijn gansch herkaseid, en op de Capucienenvest zijn stoepen gemaakt; langs eenen anderen kant zijn maatregelen genomen om de onderaardsche waterloopen met zorg te zuiveren; de goot van den Grooten Bril is verlengd en gansch gekuischt.

De vischmijn, welke onder opzicht van reinheid te wenschen overliet, is gansch vernieuwd en met vaststaande leuningën voorzien.

Wij hebben ook het huisje van den opzichter der zwemplaats doen vernieuwen met hetzelfde te vergrooten en behoorlijk in te richten; die nuttige instelling wordt druk bezocht en bewijst onbetwispbare diensten aan de bevolking, gedurende de groote hitte.

Lichaamsoefeningen en onderwijs.

Het staatsbestuur hecht groot belang aan het onderwijs der gymnastiek; bijzondere leergangen zijn in de staatsnormaalschool alhier ingericht; zij worden gedurende het tijdstip der vacantiën gegeven en door een bepaald getal gediplomeerde onderwijzers gevolgd, waaraan, na een vereischt exaam, een bekwaamheidsdiploma wordt afgeleverd.

De gymnastische kring in deze stad gevestigd, heeft ter gelégenheid der laatste gemeentekermis een feest gegeven met de geldelijke medewerking der stad en waaraan verschillende maatschappijen van het land hebben deel genomen.

Dit feest is volkomen gelukt en heeft het nut dier oefeningen doen uitschijnen.

Onheilen en rampen
(onweder, hagel, overstromingen, brand, enz.)

Buiten eenige onbeduidende brandgevallen welke door onmiddellijke hulp gelukkiglijk te keer gegaan werden, hebben wij geene rampen te betreuren gehad.

TITEL IX

OPENBARE VEILIGHEID, JUSTITIE EN GEVANGENISSEN

Politie : inrichting en personeel, verordeningen
en reglementen.

Het personeel der politie heeft geene verandering ondergaan. Ten gevolge eener afvaardiging van den gemeenteraad, is het collegie gemachtigd de ondergeschikte agenten te benoemen.

Aanhoudingen, schelmstukken, misdrijven en overtredingen.

Sedert 1 September 1876, tot hetzelfde tijdstip van 1877, zijn de volgende processen verbaal opgemaakt :

Poging tot diefstal	1
Huisdiefte	3
Eenvoudige diefstallen	10
Zware "	19
Vrijwillige slagen	11
Slagen en verwondingen	10
Toevalliche brandrampen	2
Afruggelarij	2
Misbruik van vertrouwen	5
Eenvoudige scheldwoorden	23
Grove "	2
Laster	4
Beleediging tegen de eerbaarheid	2
Aanslag op de eerbaarheid	1
Zware bedreigingen	3
Banbreuk	2
Schriftvervalsching	1
Bedriegelijk bankroet	1
Roof van aardappelen	8
Landlooperij	6
Wederstand tegen de agenten der openbare macht	4
Schade veroorzaakt aan een anders roerend goed	6
Overtredingen aangaande het sluiten der herbergen	2
" " nachtlawijd en scheldwoorden	7
Militaire desertiën	3
Personen toevalliglijk verdronken	2
Toevalliche dood ten gevolge van val	1
" " door den ijzeren weg	2
Zelfmoord door verworping	1
Verschillende overtredingen	38

Totaal. 182

Daden van moed en zelfopoffering.

Bij koninklijk besluit van 15 September laatstleden, zijn eervolle belooningen toegekend aan de volgende personen dezer stad :

M.M. Chovau, Victor; Van den Brande, Gommar Auguste; Chovau, Joseph; Lossez, Aloys; Roelans, Aug.; Slaets, Gommar; Leclercq, Pieter Gommar, en De Houwer, Hendrik, om het leven gered te hebben aan drenkelingen; Van Varenbergh, Lodewijk Cornelis en de sergeant Moriau, Lodewijk Jozef, om zich in eenen brand onderscheiden te hebben.

Een koninklijk besluit van denzelfden datum heeft de werkmans-decoratie van tweede klas verleend aan den heer Snelders, Pieter Lodewijk, metselaar, die sedert 30 jaar bij hetzelfde huis werkzaam is.

**Gevangenis en opsluitingsplaats der gemeente. —
Maatregelen tegen brandgevaar.**

De hulpdienst tegen brand is behoorlijk ingericht; het materieel wordt goed onderhouden en is voldoende voor onze stad, alwaar de brandrampen gelukkiglijk zeldzaam zijn.

De militaire overheid heeft in de artillerie magazijnen, welke zich in onze stad bevinden, eene zuig- en persbrandpomp doen plaatsen; die pomp, bediend door de manschappen van het garnizoen, is ook van dienst in de blusmiddelen der stad.

Paspoorten. — Boekjes voor werklieden en dienstboden.

In 1876 werden 49 werkboekjes afgeleverd.

TITEL X

BURGERWACHT. - MILITIE. - BEZETTING

Burgerwacht. — Militie.

Het getal ingeschreven militianen voor de lichte van 1877 beliep tot 210 na aftrek van eenen man, uitgeschrafd in uitvoering der wet.

Deze militianen zijn verdeeld als volgt :

Uitgestelden der klassen van 1874, 1875 en 1876	55
Nieuw ingeschrevene	155
Totaal.	210

Het eerste nummer der trekking was bijgevolg het nummer 56.

De militieraad heeft 91 militianen uitgesteld, waarvan 43 nieuw ingeschrevene; 15 militianen zijn bepaaldelijk ontslagen.

Zeventien reclamatiën zijn tegen die beslissingen ingediend; de herzieningsraad of de bestendige deputatie van den provincialen raad heeft 3 militianen voor den dienst aangeduid en 14 vrijstellingen voor een jaar verleend.

6 Militianen hebben reclaam ingediend tegen hunne aanduiding vóór den dienst en een uitstel bekomen.

Het contingent van 1877 beliep tot 40 manschappen.

15 Militianen zijn bij de inlijving geweigerd; van dit getal zijn 11 voor een jaar uitgesteld en 4 bepaaldelijk ontslagen.

Eindelijk, een ingelijfde militiaan, na de bepaaldelijke vaststelling van het contingent, reclaam ingediend hebbende, is, uit hoofde van lichaamsgebreken, voor een jaar vrijgesproken.

Van de 155 ingeschreven lotelingen :

Konnen 109 lezen, schrijven en cijferen.

22 lezen en schrijven.

9 alleenlijk lezen.

15 waren gansch ongeletterd.

De jaarlijksche voorgeschreven oogenschouw van de militianen in onbepaald verlof heeft voor den bevelhebber van het krijgsdistrict plaats gehad; die maatregel geeft geene aanleiding tot zwaarigheden.

Bezetting : Caserneering. — Militaire logementen.

De bezetting der stad bestaat uit de dépôts der 2e en 8e linieregimenten, van het 3e regiment jagers te voet alsook van eene afdeeling vestinggeschut. Zij beslaan de twee gebouwen voor de caserneering bestemd.

De inwoners hebben gedurende het afgeloopen jaar aan 2137 man inkwartiering bezorgd.

De troepen, voor de inlijving opgeroepen, die in de lokalen, ten dien einde door de stad gehuurd, ingekwartierd worden, blijven buiten dit getal.

De beste betrekkingen hebben niet opgehouden te bestaan met de verschillende militaire overheden.

TITEL XI

OPENBARE BELASTINGEN

Grondlasten.

Kadaster.

De kadastrale inkomst van al de bebouwde en onbebouwde eigendommen der stad beliep in 1876 tot fr. 709413,19.

Aandeel.

Het aandeel der grondbelasting voor het dienstjaar 1876, in 1203 artikels verdeeld, is ten voordeele van den staat, bepaald ter somme van . fr. 49659,02

IN OPCENTIEMEN.

A.	Ten voordeele der provincie op	fr.	5462,47
B.	Ten voordeele der gemeente .	»	25325,97
	Totaal.	»	80447,46

Personele belastingen.

Getal belastingschuldigen.

De artikels aan de personele belasting onderworpen, die op de verschillende rollen van 1876 werden gebracht, beloopten tot 1677.

* Beloop der rollen.

Hoofdsom. 38395,54

OPCENTIEMEN.

A. Ten voordeele van den staat .	fr.	5758,93
B. Ten voordeele der provincie .	»	4223,49
C. Ten voordeele der gemeente .	»	17661,90
Totaal.	»	66039,86

De huurwaarde komt voor in de hoofdsom der personele belasting hierboven gemeld, ten bedrage van

	fr.	10591,12
De deuren en vensters voor .	»	15184,31
De haardsteden voor . . .	»	3530,20
Het mobiliair voor . . .	»	5424,95
De dienstboden voor . . .	»	2509,02
De paarden voor . . .	»	1155,94
Totaal.	fr.	38395,54

Balasting der patenten.

Getal en klassering der patentschuldigen.

De rollen der patenten voor het dienstjaar 1876, bevatten 1445 artikels.

Beloop der rollen.

Het cijfer in principaal der patentrollen, voor het dienstjaar 1876 beloopt tot . . . fr. 13301,80

Mede te dragen . fr. 13301,80

Medege dragen fr. 13301,80

OPCENTIEMEN.

A. Ten voordeele van den staat.	fr.	2659,55
B. Ten voordeele der provincie.	»	00,00
C. Ten voordeele der gemeente.	»	1462,40
Totaal.	fr.	17423,75

Provinciale belastingen.

De rollen voor 1876 bevatten :

472 Houders van honden.

293 Verkoopers van sterke dranken.

65 » van tabak.

De opbrengst dier verschillende belastingen beliep als volgt :

Opbrengst der belasting op de honden	fr.	2198,50
» » op den verkoop van sterke dranken . . .	»	5536,27
Opbrengst der belasting op den verkoop van tabak . . .	»	840,00
Totaal.	fr.	8574,77

Accijnsen.

De accijnsrechten ter onzer stede ingevorderd gedurende het jaar 1876, belooopen tot. fr. 226335,14

Stedelijke en provinciale belasting op de honden.

Zie hierboven (provinciale belastingen).

Het aandeel der stad voor het dienstjaar 1876 is door de deputatie nog niet vastgesteld.

Voor 1875 beliep hetzelfde tot de som van fr. 596,71.

Ontlastingen.

8 Reclamen zijn tegen de zetting der verschillende belastingen gedurende het jaar 1876 ingediend.

TITEL XII

OPENBARE WERKEN.

Groote en kleine wegenis.

De bruggen welke het staatsbestuur aan de Mollen Leuvensche poorten doen bouwen heeft, alsook de sluis aan de Moll, zijn op het punt voltooid te worden.

De werken aan de Moll zullen binnen kort eene vertakking van steenweg vereischen van de brug tot aan den weg op St Catharina Waver, omtrent de herberg *de Herderin*.

Reeds is eene vraag in tusschenkomst aan de bevoegde overheid toegestuurd en wij hopen dat de verwezentliking van dit ontwerp zich niet zal doen wachten.

Men houdt zich op dit oogenblik bezig met de nieuwe straat, op den eigendom Van der Wee, te kasseien en er onderaardsche waterloopen te leggen.

Verschillende aanzienlijke herkasseiingen zijn in de straten der stad voltrokken; deze worden altijd goed onderhouden.

De buurtwegen zijn het voorwerp onzer bijzondere zorgen en verkeerren in eenen goeden staat.

Verdeeling van drinkbaar water. — Pompen. —
Openbare fonteinen.

Zie de vorige verslagen.

Verdeeling der gaz, openbare verlichting.

De uitslag der fabricatie van het verlopen dienstjaar was gunstiger dan men het had mogen verwachten, in aanzien der handelscrisis en der sluiting van de suikerfabriek, die eene groote hoeveelheid gaz verbruikt.

In 1876 werden 154455 cubieke meters gaz gefabriceerd, hetwelk maar eene vermindering van 1061 meters op het vorig jaar uitmaakt.

Het getal bekken, tegenwoordig in gebruik, beloopt tot 2000, dit is 141 meer dan in 1875.

Door de opening der leergangen van teekenkunde in de nieuwe lokalen der school zal dit cijfer met 150 bekken verhoogd worden.

Met het oog op de toeneming van het verbruik en om in staat te zijn aan al de noodwendigheden van den dienst te voldoen, is de canalissatie in verschillende straten uitgebreid, namentlijk ter Groote Merkt, in de Kammen-, St Huibrecht- en Vredenbergstraten, alwaar de buizen van drij duim door andere van vier duim vervangen zijn.

Buitendien zijn 482 meters nieuwe buizen in de St Gummarus-, H. Geest-, Messenstraten, Brouwersvliet, Pettendonck en Leopoldsplein gelegd; aan de Leuvense poort werd de gaz over de rivier de Nethe geleid; aldus zal een gedeelte van dit voorgeburcht door de gaz verlicht zijn.

Tusschen de stad en het departement van oorlog is

eene overeenkomst getroffen voor de gaz-verlichting van de binnenplaatsen der militaire casernen.

Het gesticht heeft insgelijks eenige veranderingen ondergaan die van aard zijn de fabricatie te vergemakkelijken en te doen bloeien.

De algemeene rekening van het dienstjaar 1876 behelst :

Ontvangsten, frs. 74511,31; uitgaven, frs. 43583,51.

Zij bestatigt eene winst van frs. 22130,00; van die som is frs. 15000,00 in stadskas gestort.

De inventaris, op het einde des jaars opgemaakt, bestatigt dat het gesticht, zoo in gelden als in betaalde koopwaren eene som bezat van frs. 44680,06.

De besturende commissie heeft geene verandering ondergaan.

De bestuurder legt gedurig veel iever aan den dag in de uitoefening van zijn ambt.

Hallen en markten.

Beweging der verschillende wekelijksche markten, gedurende 1876 :

Graanmarkt.

	Te koop aangeboden.		Verkocht.	
Tarwe . . .	1464	hectoliters.	1390	hectoliters.
Rogge . . .	4269	»	3912	»
Boekweit. . .	114	»	18	»
Haver . . .	2662	»	2150	»
Totalen.	8509	»	7550	»

Onze markten vallen van jaar tot jaar af. De oorzaak moet toegeschreven worden aan de rechtstreeksche comerschap ten huize der verkoopers.

Botermarkt.

De wekelijksche botermarkt bestatigt den verkoop van 132149 kilogrammen, dit is eene vermeerdering van 21563 kilogrammen op het verleden jaar.

Kalverenmarkt.

Gedurende 1876 zijn er 16118 jonge kalveren verkocht.

Vischmarkt.

Zooals hiervoren gezegd werd, heeft de vischmarkt aanzienlijke veranderingen ondergaan en wordt gedurig goed voorzien.

Er waren in 1876 234 mijnen die de som van fr. 7105,90 opgebracht hebben.

De ontvangsten voor meet-, weeg- en plaatsrechten in 1876 op de dagelijksche markten en graanmarkten gedaan, beliepen als volgt :

Op de graanmarkt tot	fr.	129,94
» de botermarkt	»	1974,05
» de kalverenmarkt.	»	805,90
» de dagelijksche markten . . .	»	1572,94
Totalen.		fr. 4482,83

Vaarten en rivieren. — Ruiming. — Overstromingen.

De groote werken welke het staatsbestuur op dit oogenblik aan de Moll-sluis en de Leuvensche poort doet uitvoeren, zijn op het punt voltooid te worden.

Gezamentlijk begonnen, zijn zij geroepen de scheep

vaart te vergemakkelijken welke dikwijls door deze sluis belemmerd was; draaiende bruggen zullen de tegenwoordige vastliggende vervangen.

De nieuwe werken zullen toelaten den onlangs gelegden steenweg van Ste Catharina-Waver en Duffel met eenen rijweg te verbinden en een zeker gemak aan een gedeelte der bevolking verschaffen.

Hopen wij dat deze werken welhaast mogen opgevolgd worden door andere, niet minder dringend, die onze stad moeten bevrijden van de overstromingen welke noodlottige gevolgen zij maar al te veel te onderstaan heeft.

Opening van nieuwe markten en straten. — Onteigeningen.

Zoo als op bladzijde 57 van dit verslag gezegd werd, is, op eenen bijzonderen eigendom te midden der stad, eene nieuwe straat geopend. Er bestaan voor het oogenblik geene nieuwe ontwerpen.

Openbare wandelingen. — Bolwerken. — Kruidtuin.

De beplantingen onzer openbare wandelingen worden goed bewaard en behoorlijk onderhouden en bewaakt.

Enkele overtredingen worden op de politie der wandelingen bestatigd.

Bijzondere gebouwen. — Toepassing der politiereglementen op de gebouwen.

Gedurende het laatste dienstjaar zijn nogmaals aan talrijke bouwingen toelating verleend, te weten :

- 72 Nieuwe huizen op onbebouwden grond.
- 45 Geheele herbouwingen.
- 19 Gedeeltelijke herstellingen.

TITEL XIII

NIJVERHEID, KOOPHANDEL EN LANDBOUW.

Nijverheidsgestichten, stoomwerktuigen. — Goedkeuringen. —
Ongezonde en gevaarlijke fabrieken en werkhuizen —
Onderzoeken de comodo en incommodo.

De handelscrisis die tegenwoordiglijk op gansch Europa drukt, moest onvermijdelijk zijnen invloed op de handels- en nijverheidsaangelegenheden onzer stad doen gevoelen.

Zooals wij het verleden jaar voorzagen, heeft het suikerfabriek stilgestaan, en zal alleen toekomstende winter herbeginnen.

De kantborduur lijdt insgelijks onder de gevolgen der crisis; zij zal zich moeielijk opbeuren en haren ouden bloei herwinnen, die duizende personen van het vrouwelijk geslacht een treffelijk bestaan verschafte.

De zijdefabrieken zijn nog niet verbeterd en deelen het lot der andere nijverheden in het algemeen.

De schoenmakerij, die een groot getal werklieden telt, gevoelt ook de gevolgen van den tegenwoordigen stilstand. Nogtans moeten wij den invoer in onze stad aanstippen eener nieuwe nijverheid die geroepen is eene zekere ontwikkeling te verkrijgen, te weten de bewerking en vernieuwing van oud leder.

JAAR 1876.

STAAT.

STATIE VAN LIER.

Openbaar vervoer, postwagens, ijzeren wegen, brievenpost, enz.

AANDUIDING DER TRANSPORTEN		VERTREK		AANKOMST		TOTALEN	
		BEWEGING	ONTVANGSTEN	BEWEGING	ONTVANGSTEN	BEWEGING	ONTVANGSTEN
Reizigers	getal . .	60,182	79,379	60		79,379	60
Reisgoed	kwintalen.	953	945	48		945	48
Dieren	waggons .	418	5638	05		5,638	05
Kleine koopwaren	kilogr. .	500,492			1,323,647		
Groote id.	Tonnen .	4,742	43,504	81	22,089	126,074	57
Gelden. —	Sommen van fr. 1000.	1,695			637		
Buitengewone opbrengst			313	60		313	60
TOTALEN			129,781	54		126,074	57
						255,856	11

Beweging van den Postdienst.

De ontvangsten voor de schatkist beliepen tot fr. 24042,82
 Idem voor rekening van derde
 personen » 663859,61

Totaal. fr. 687902,43

De uitgaven voor rekening van derde personen be-
 liepen tot fr. 427092,87

Het getal afgeleverde postmandaten . . . 5235

Id. betaalde » . . . 4494

Het getal handels-effekten gedurende de drij laatste
 maanden van het jaar nederlegd beliep tot 534, ten ge-
 zamentlijke totale van fr. 129730,25, waarvan 509 effec-
 ten ten bedrage van 125321,77 zijn ingevorderd.

De stortingen in de spaarkas waren 1516 in getal
 en bedroegen de som van 205003,43

De terugvorderingen uit de spaarkas beliepen tot
 259 en ter somme van fr. 136130,65.

Levensbehoeften. — Bevoorradingen. — Marktprijzen. —
 Broodpegel — Gemeentebakkerij en vleeschhouwerij. —
 Agentschap van levensbehoeften. — Middenprijs van het vleesch
 en van de bijzonderste eetwaren.

Wij geven hieronder de prijzen der granen, op de
 markt van 29 September laatstleden verkocht.

VERSCHIL van 1876 met 1877.

		IN MEER	IN MINDER
Tarwe, per hectoliter	fr. 28,65	4,66	
Rogge " "	" 20,38	4,76	
Boekweit " "	" 18,00	3,25	
Haver " "	" 11,66	1,39	
Aardappelen, de 100 kilogr.	" 11,00	2,50	
Boter, de kilogram	" 2,94		0,88

De volgende week was de prijs van het roggen brood fr. 0,21 de kilogram.

Gemiddelde prijzen van het vleesch :

Ossenvleesch	de kilogr.	fr.	1,90
Koeien- en vaarzenvleesch	"	"	1,60
Kalfsvleesch	"	"	1,85
Schapenvleesch	"	"	1,95
Varkenvleesch.	"	"	2,00
Spek	"	"	2,10

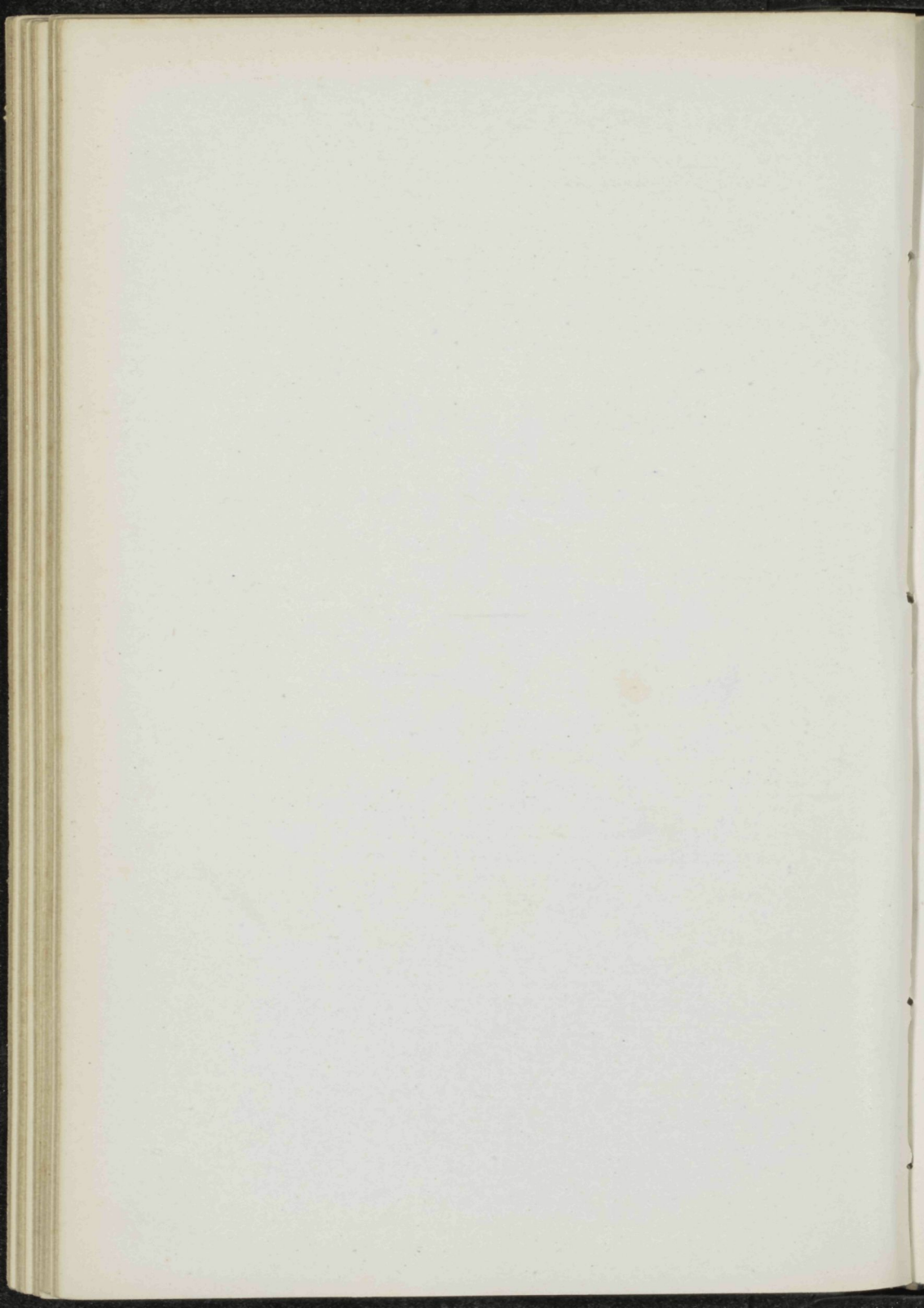
Landbouw.

Met geluk bestatigen wij dat de landbouw, die vruchtbare bron van nationalen rijkdom, op eene altijd bloeiende wijze stand houdt en onze landbouwers zich blijven onderscheiden door de nieuwste verbeteringen.

Verschillende onzer inwoners hebben, in de laatste tentoonstelling door de landbouwmaatschappij van het Noorden ingericht, onderscheidingen en premiën verworven voor de prachtige voortbrengselen door hen tentoongesteld.

Een andere nijveraar heeft eene onderscheiding bekomen voor een hovenierswagentje door hem tentoongesteld.

Buiten de haver en het voeder, waarvan de oogst overvloedig was, hebben de andere voortbrengselen maar middelmatig opgebracht.

TITEL XIV

VERSCHILLENDE VOORWERPEN

Niets bijzonders aan te stippen.

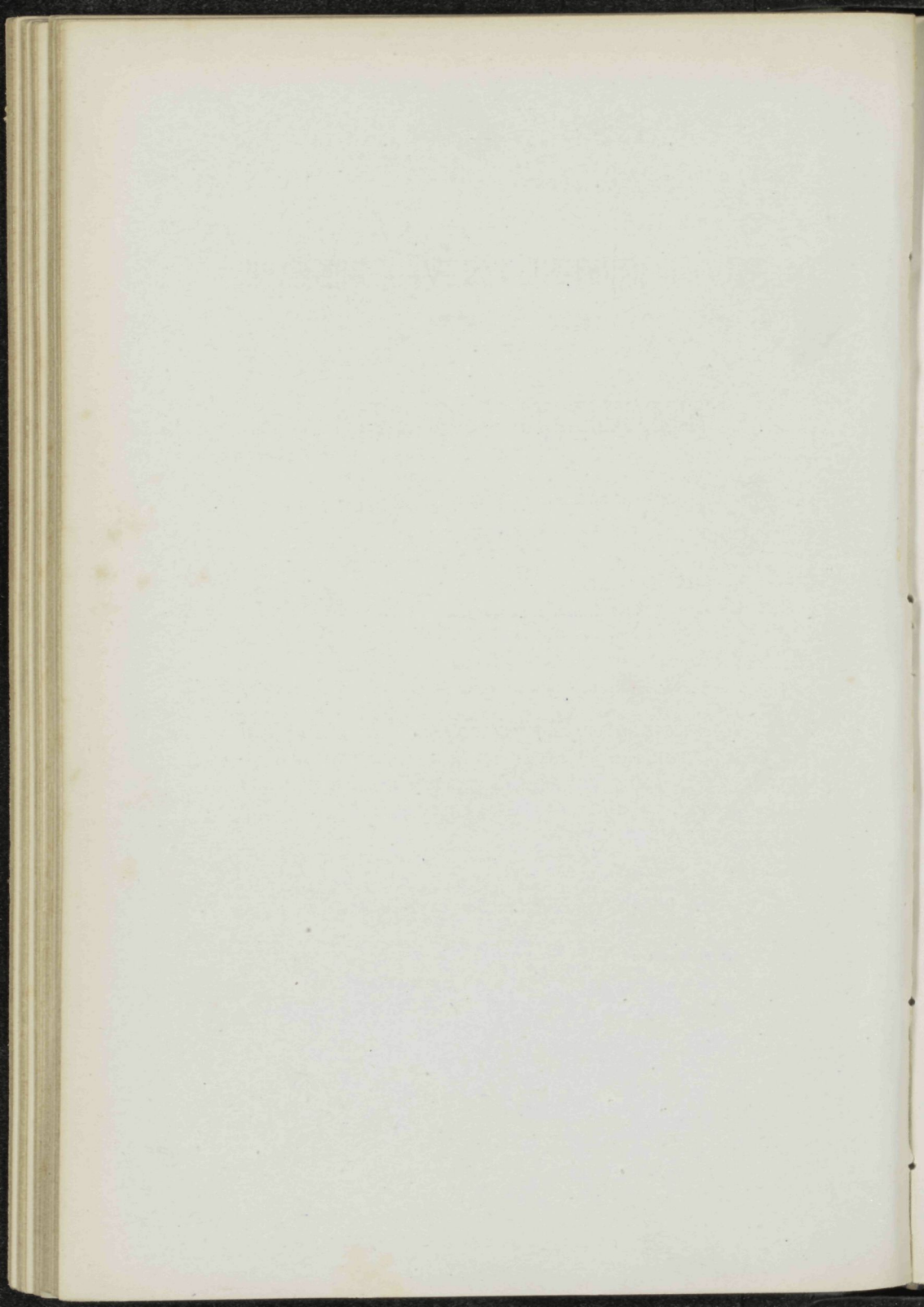
Het tegenwoordig verslag is vastgesteld in zitting van het Collegie van Burgemeester en Schepenen van 29 September 1877; lezing zal er van gegeven worden aan den gemeenteraad, in zijne openbare en verplichtende zitting van 1 October aanstaande.

Het Collegie van Burgemeester en Schepenen.

Ter ordonnantie :

De Secretaris,
GISLAIN.

De Burgemeester,
FL. VAN CAUWENBERGH.

EENIGE BIJZONDERHEDEN

met bewijsstukken

betrekkelijk de

OPBOUWING DER KERK VAN DEN H. GUMMARUS TE LIER

De collegiale kerk van den H. Gommarus, welke als een bestendig bewijs van het diep godsdienstig gevoel onzer voorvaderen overblijft, bekleed onder de merkwaardigste kerkgebouwen van ons land eene voorname plaats. Opgericht in ogivalen stijl, onderscheid zij zich, zoo niet door hare uitgestrektheid, voorzeker door de voortreffelijkheid haars bouwtrants. De keurige samenstelling van dit schoon tempelgevaarte, de eenheid en de zuiverheid van stijl, die men in alle zijne deelen bewonderd, laten geen twijfel, dat hetzelfde volgens een oorspronkelijk en algemeen plan is opgebouwd; maar aan wie men dit plan verschuldigd is blijft tot nu toe een raadsel, en welligt zal deze vraag nooit dan met enkele onderstellingen kunnen beantwoord worden. Met zekerheid kan men nochtans bevestigen, dat van eerst af de beroemste bouwmeesters en namelijk Hendrik Mys, ⁽¹⁾ Jan, Andreas en Rombout Keldermans, ⁽²⁾ Herman, de Oude, en zijnen zoon Dominicus De Waghmakere, ⁽³⁾ zich met de opbouwning onzer hoofdkerk hebben onledig gehouden.

(1) In het belangrijk werk : *Leven en eeredienst van den Heiligen Ridder Gommarus, beschermheilige der stad Lier*, door den eerw. heer Deckers vindt men, bladzijde 27, eenige bijzonderheden aangaande Hendrik Mys.

(2) Er waren verscheidene zeer ervaren bouwmeesters van dien naam; men zie : *Message des sciences historiques ou archives des arts et de la bibliographie de la Belgique* année 1875, première livraison, *les sculpteurs Malinois* par Emm. Neefs.

(3) Zie : « Notice sur les architectes H. et D. De Waghmakere par P. Genard » in den « Bulletin de la Commission d'histoire an IX bladz. 429.

De geschiedenis der kerk dagteekent van het einde der XIVe eeuw en neemt aanvang met het oprichten van den toren. Reeds in 1377 was hare opbouwning besloten en in 1400 waren de werken in uitvoering. Dit blijkt uit eenen brief van den bisschop van Kameryk, Petrus de Aliaco, welke den 6de Mei 1400 te Lier zijnde, veertig dagen aflat verleent aan al degenen welke de begonnen werken der kerk zouden helpen voortzetten. (4)

Voor wat de werken aan den toren betreft, vindt men in de rekening der stad van het jaar 1377 dat de "Schepenen ghesworen ende Kerkmeesters" zich met Hendrik Mys daarover verstonden en reeds eenige bouwstoffen aankochten.

"Item werd ontboden meester Mys uten Ankere om raet an hem
"te nemene hoe men des kerken goet bestade, ende wat men an de
"kerke best wrachte, daer af had hi VI mott. "

"Item ghingen som de scepenen met hem eten te Boudens Van
"Ysendike, op den XI dach van Sporkille, daer verterden si II franc-
"ken, maken II mott, ende I witte. "

"Item waren vergadert te Vranx van Berlaer de scepenen, ghe-
"swornen ende kerckmeesters om aen meester Mys te bestadene des
"kerken torre, daer wert bestaed de steyne brugghe aen meester
"Petere, te halfvasten, daer verterden si VIII mott. "

"Item ontfæen van Janne Van Brusele IIIe calx., item noch IIIe calx.
"item IIIe calx. ende der kerken IIe calx., item noch der kerken
"IIIe calx., item noch IIe calx., item noch IIIe calx. Coste elc C
"calx. V mott., maect IIe ende XX mott. "

"Item wert ghecocht jeghen den jonghen Mostarle LXX roeden
"lants omme der kerken der stad savel te ghecrighene, coste elc
"roede XXXV oude scilden, maken LVI mott. ende IIII witten. "

Is het waar dat de werken in 1377 begonnen zijn, dan moet men erkennen, dat zij in hunnen aanvang met moeite zijn

(1) Gemelden brief vindt men in 't latijn in de graf- en gedenkschriften der Provincie Antwerpen, 64^e afdeling, blad. 7, en de vlaamsche vertaling ervan in het reeds aangehaald werk van den heer Deckers, blad. 173.

voortgezet geworden. Inderdaad, eene oude en handschriftelijke Kronyk ⁽¹⁾ onderricht ons, dat eerst in de jaren 1425 en 1426, waarvan jammerlijk de rekeningen niet meer bestaan, aldus bij de vijftig jaren na de overeenkomst met Hendrik Mys aangegaan, Peeter Vermeren en consoorten het maken van de pijlers, het welsel en de groote venster onder den toren aannamen. Na de voltooiing dier werken is het waarschijnlijk, dat men nogmaals voor zekeren tijd heeft opgehouden te arbeiden, vermits men weet, dat niet voor 1435 de beuken der kerk in opbouw waren en dat den toren maar in 1455 voltrokken was. Meermaals bied de geschiedenis onzer hoofdkerk tijpstippen aan, dat men genoodzaakt is geweest de werken te onderbreken en op te schorsen; de oorzaken van dezen toestand moeten niet gezocht worden dan in de verlegenheid, waarin de kerkmeesters dikwijls verkeerden, door gebrek aan geldmiddelen; ook zal het niemand verwonderen dat de opbouw der kerk anderhalve eeuw duurde, wanneer men in aandacht neemt, dat er, buiten de milddadige giften der geloovigen, geene hoegenaamde geldbronnen bestonden. “ Onze voorouders ”, lezen wij in de beschrijving der kerk van Antwerpen door de heeren Mertens en Torfs, “ hadden geen vooruitgezet “ kapitaal om hunne gebouwen te ondernemen; zij maakten “ geen bestek of begrooting der onkosten gelijk tegen “ woordig. Hunne geldmiddelen bestonden in zekere in “ komsten of in de geregeld ingezamelde offerpenningen der “ geloovigen. Zij bouwden van hunne renten en niet van “ hun kapitaal. Zoodra de choor eener kerk volbouwd “ was ⁽²⁾ lieten zij er weinig aangelegen, dat de gansche “ voltooiing des gebouws lang aanliep. Uit deze wijze van

(1) *Kronijk van Lier* door jonkheer Richardus Van Grasen.

(2) Te Lier had men niet noodig eerst de choor te bouwen, daar er eene houten kerk, tot de uitoefening der goddelijke diensten bestond.

“ bouwen volgde, dat de bouwmeesters in het vervaardigen
“ of wijzigen van hunne plannen onvermoeid waren en dat
“ de ontwerpen bijna altoos de uitvoerings middelen over-
“ troffen. ” ⁽¹⁾

Ofschoon wij niet voorgenomen hebben de geschiedenis der kerk te beschrijven, maar eenvoudig eenige bijzonderheden en bewijsstukken rakende hare opbouwning voor te brengen, kunnen wij niet stilzwijgend voorbijgaan dat onze vorsten, de hertogen van Brabant, door de voorrechten waarmede zij het kapittel bevoordeelden, als voornameweldoeners der kerk moeten aanschouwd worden en dat, nevens de milde en jaarlijksche giften, door de inwoners geschonken, de bisschoppen van Kamerijk niet zelden de fabriek ter hulp kwamen bij middel der geestelijke gunsten, welke zij verleenden aan degenen, die, door hunne gebeden en aalmoezen, tot de voltrekking der kerk zouden bijdragen.

Het ligt in ons bestek niet hier te bewijzen, hetgeen zonder twijfel schijnt, dat oorspronkelijk de toren, op drij zijner zijden van alle andere gebouwen afgezonderd, op zijn eigen, vooraan tegen de kerk heeft gestaan en dat hij maar later is ingelijfd geworden door het verlengen der zijbeuken en het bouwen van het groot portaal. Om zich hiervan te overtuigen is het voldoende nauwkeurig zijne aandacht op de gebouwen, den toren omringende, te vestigen.

In 1435 en de volgende jaren, werkte Goswin Van den Eynde en anderen, onder de bestiering van Jan Keldermans, die van Leyden ontboden werd, aan de pilaren van den grooten beuk en aan de spitsbogen welke zij ondersteunen. De witte steen, voor deze werken, zooals later voor de kruisbeuken, gebruikt, komt voorts uit de steengroeven van Afflighem. De kapiteelen der kolommen zijn

(1) *Geschiedenis van Antwerpen sedert de stichting der stad tot op onze tijden*, door F. H. Mertens en K. L. Torfs, boekdeel 3, blad. 84.

te Mechelen gebeiteld en langs het water naar Lier gebracht. Deze inlichtingen zijn getrokken uit de kerke-rekening van 20 December 1435 tot 20 December 1436, welke de volgende belangrijke aantekeningen bevat :

“ Item gegeven van den caputeelen te Machelen te vueren en in
“ 't scip te doene, valet XVIII gr. ”

“ Item gegeven van den caputeelen weder te doene brengen valet
“ XVII gr. ”

“ Item gegeven by meester Jan Kelderman doen men die boghen
“ van den grooten pyleer bestade aen Goessen Van Linde, van lyf-
“ coop II sc. gr. ”

“ Item gegeven Ariaen om dat hi tot Leyen was om meester Jan
“ Kelderman, valet VI sc. gr. ”

“ Item meester Jan Kelderman ghedient binnen desen jaren XIII
“ daghen sdaghs XII gr. valet XIII sc. gr. ”

“ Item ontvangen van Heine Backen van Haffelgheem II lasten
“ Haffelgheems steen, elc last XXIII clinckaerts den clinck XLI gr.
“ valet VII £ XVIII sc. II d. ”

Reeds van de vroegste tijden dacht men aan de versiering der kerk, zoo werden, omtrent 1439, de beeldsteden der twaalf apostelen tegen de pilaren aanbesteed. Ongelukiglijk ontsnapten deze niet aan de verwoesting der beeldstormers van het jaar 1580, zij werden met de beelden die er op stonden aan stukken gesmeten en in de XVIIe eeuw door de thans bestaande vervangen. In 1441 waren de groote en de twee zijbeuken daaromtrent voltrokken, ten minste verre genoeg gevorderd om er de goddelijke diensten kunnen in te richten; een en twintig altaren werden er geplaatst en gewijd, dusdanig dat dit deel der kerk voor den eeredienst gebezigd werd, vooraleer de choor of zelfs de kruisbeuken aangelegd waren. Dit belette niet, dat nog in 1442 de middelbeuk gewelfd en korts daarna de schaliën op het dak gelegd werden. In 1443 eindigden de werken aan dit deel der kerk, dat, van het aanbesteden der pilaren

tot het maken der welfsels, onder de bestiering van Meester Jan Keldermans is opgebouwd.

De kerkerekeningen van dien tijd melden menigvuldige aankopen van strooi, hetwelk diende om voorloopig de nieuw opgetimmerde daken, in afwachting dat die met schaliën kunnen voorzien worden, tegen zon en regen te beschutten. Menige deelen zijn alzoo langen tijd met strooi gedekt gebleven.

Van 1443 tot 1460 schijnen er geene nieuwe werken aangelegd te zijn, men vergenoegde zich met aan de reeds bestaande deelen te arbeiden en namentlijk aan den toren, waarvan in 1455 de naald getimmerd en met schaliën gedekt werd. Deze was honderd zes en twintig voet hoog en eindigde met een groot en geheel verguld ijzeren kruis. Volgens de rekening van 1456, ontvingen de kerkmeesters dit jaar nog een aanzienlijk deel witten steen en ijzer voor de kroonwerken, de posten en de harnassen der vensters van den toren.

In het jaar 1460 is men begonnen het kruiswerk te bouwen.

„ Item gegeven den metsers doen men den eersten steen leye van „ den cruyswercke, valet II sc. „

Gelijk het voor den toren en de beuken geschiedde, werden de werken met kleine deelen openbaar aanbesteed. Men bewaart nog in de archiven verscheidene akten, waarin beschreven zijn de voorwaarden dier aanbestedingen en onder anderen eenen, welken wij in de bijlagen overnemen, ⁽¹⁾ gepasseert den 12de Januari 1472 op het stadhuis te Brussel, tusschen Godemaer De Bosser en de Steven Putte in d'eene zijde ende meester Jan Van Hazendonck, werkman Van der Kercken wegen van Sint Gommaers te Lier in d'andere

(1) Zie bijlage A.

(zijde). Luidens dezen akt, ondernam Steven Putte, die een groot deel aan de bewerking der kerk heeft genomen, het maken van verscheide bogen en vensters, het al in steen van Afflighem. In 1475 was het kruiswerk met den kleinen toren, die zich daarop verheft, voltrokken en onder dak. Nochtans de welfsels boven Sint Eligius en Sint Gummarus altaren werden maar in 1548 en 1549 gesteken.

In 1463 maakte Jan Baeck, meester metser, die veeltijds aan den toren werkte, de Sint Kathelyne Kapel, de eerste oostwaarts der twee kapellen zich bevindende in den noordelijken zijbeuk. Deze kapel, welke schijnt, zooals eenige andere later bijgevoegde gebouwen, aan het oorspronkelijk plan dier kerk niet toe te hooren, is men gedeeltelijk verschuldigd aan twee gebroeders, genaamd Van den Beempde.

“ Item gegeven boven de XXXI £ die otte ende Wout van den
“ Beempde tot Sinte Kathline Capelle hebben gegeven zo compt op
“ den last van der kercke noch XXIII £. ”

De kapel daarnevens, thans de Doopkapel, is slechts in 1577 gebouwd en bekostigd door Laureys Verlinden en Cornelia Lodewyckx, zijne huisvrouw, ter eere van Onze Lieve Vrouw van Monterrat. Deze kapel ontving haar licht door eene prachtige geschilderde glasraam, waarop men de afbeeldsels der begiftigers erkende.

Daar de rekeningen der kerk, van 1460 tot 1472, niet tot ons zijn gekomen, weten wij niet of meester Jan Keldermans de opbouwing der kruisbeuken en der St Katlyne kapel nog bestierde. Niets, in alle geval, verzet zich tegen deze meening, vermits hij maar stierf omtrent 1464 en dat hij waarschijnlijk opgevolgd werd door zijnen zoon Andreas, die gelijk wij zullen zien, in 1476, geroepen werd om de werken de bezichtigen.

Er bestaan in de archiven verschillende stukken waaruit volgt, dat, tijdens de opbouwing van het kruiswerk, de

geldmiddelen zeer gekrompen waren, dusdanig dat, in het jaar 1472, „ de heeren van der Stadt metten kerkmeesters bij den goeden lieden eene geldrondhaling, ten behoeve der kerk inrichtten en dat, in 1473, de inwoners zich straatsgewijs verbonden eene jaarlijksche som tot de voltooling der kerk bij te dragen. „

In de bijlagen zal men vinden de opbrengst, straatsgewijs, der in 1472 rondgehaalde penningen, alsook der bijdragen welke de inwoners jaarlijks beloofden te schenken. ⁽¹⁾ Deze inlichtingen schijnen ons, onder vele opzichten, niet zonder belang.

Alhoewel maar in 1475 het kruiswerk met den kleinen toren volbouwd en onder dak waren, hadden er reeds in 1473 en 1474 gedeeltelijke aanbestedingen plaats voor het leveren van het steenwerk der choor; de rekeningen van die jaren melden buitengewone groote ontvangsten van witten steen, die met schepen aankwam en „ achter der kereke steen bocht „ moest geleverd en gelost worden.

De rekenboeken geven ons insgelijks eenige inlichtingen betreffende de bouwmeesters, welke de opbouw van de choor en van haren ommegang bestierden. Tot hier toe is het algemeen gevoelen geweest, dat dit gedeelte der kerk uitsluitelijk onder de leiding van den vermaarden bouwmeester Herman De Waghmakere, den oude, welke de plans der Sint Jacobs kerk te Antwerpen leverde, plaats had. Nadere opzoekingen hebben ons overtuigd, dat deze werken achtereenvolgens door drie bouwmeesters, Andreas Keldermans, Herman en zijn zoon Dominicus De Waghmakere zijn bestierd geworden.

In 1476, na de voltrekking der kruisbeuken, wordt Meester Andreas Keldermans met zijn zoon onthoden om de werken naar te zien.

(1) Zie bijlage B.

“ Item noch betaelt meester Andries Kelderman ende meester.....
“ zynen zoon omdat zy ontboden waren om te visiteren het werck
“ van de kerck ende dat daertoe hoort, liep V sc. gr. en ten
“ ontbyte XII gr. ”

“ Item noch was verteert ten Jans huys des noenens by den heeren
“ van der stadt ende de meesters die ontboden waren en meer andere
“ metten kerckmeesteren, liep VIII sc. gr. ende noch betaelt den
“ goeden mannen die hier opt werck ontboden waren, I post gulden,
“ valet IIII sc. III d. ”

Het volgende jaar 1477 kwam dezelve meester Andries Keldermans nog naar Lier, om de kapellen en tresory langs den zuiderkant der choir aan te leggen.

“ Item was geschenkt meester Andries Kelderman ende met II
“ ander goede mannen die alhier ontboden waren om te visiteren
“ der kercken werck dat men aengelecht heeft van den Capellen ende
“ tresorie ende by de heeren van der stadt liep tgelage VIII sc. ende
“ den goeden mannen geschenkt XIII st. nae haer costuem XI sc. VI d.

Omtrent dit tijdstip werden er verscheidene geschilderde glasramen geplaatst, waaronder eenige door den alom bekenden “ glasmaker ” Rombout Kelderman waren vervaardigd.

In 1483 zien wij den beroemden bouwmeester Herman De Wagemakere, den ouden, zich gelasten met het bestier der werken aan de noordzijde van den ommegang der choir.

“ Item betaelt Jac. De Campere ende Henric Van Aa van den
“ geheelen tymmer metter capittel cameren van den nyeuwen wercke
“ achter ons Vronwen choir met den lyfcoepe als men daertoe saet
“ XII f IIII sc. IX d.

“ Item betaelt voor zeker montcosten ende salaris gedaen als
“ meester Herman de Wagemaker, Asselleerder van Antwerpen hier
“ in twee reysen ontboden is gheweest om hem te beraden van den
“ voirs: tymmer en van de capittel camere en oic andersints als tsamen
“ gerekent XV sc. VI d.

Korts daarna kwam meester Herman wederom naar Lier voor hetzelfde werk.

“ Item betaelt meester Herman de Waghemaker voor zynen loon
“ dat hy hier geweest is toen hy ontboden was te halfvasten aen-
“ gaende den nyeuwe wercke ende des goten achter onzen Vrouwen
“ choer, aen III dagen VIII sc.

Later nog zien wij hem, tien dagen, en zynen zoon Dominicus, zes dagen, binnen onze stad verblijven om den omtrek der choor te verdeelen en af te palen.

“ Item betaelt meester Herman de Waghemaker van X dagen
“ dat hi den omganck van de choer betrokken heeft, daeghs X st.
“ Item nog betaelt Dominicus zynen zoon van VI daghen valet V sc.

Mislijk, zegt Van Lom en naar hem andere schrijvers, dat meester Herman De Waghmakere in 1473 geroepen werd om het einde van de choor te besteken. Ondanks alle opzoekingen, zoowel in de rekening van 1473 als van vroegere en latere jaren, hebben wij nergens den naam van De Waghmakere ontmoet voor 1483, en het is niet in de rekening van 1473, maar wel in die van 1484, dat men de volgende aantekeningen vind.

“ Item betaelt meester Herman de Waeghemaker van eener
“ reyse dat hy hier ontboden es, om deynde van de choer besteken
“ te worden, VI sc. gr.

Tot 1493 zien wij meester Herman te Lier verschijnen en den arbeid verdeelen met zynen zoon Dominicus, welke na dit jaar de werken alleen bestierde. Deze inlichtingen zijn bevestigd door de volgende uittreksels der kerkerekeningen.

“ Item betaelt meester Herman de Waghemaker van dat hy
“ hier komen is ende verdient heeft om het werck in den omganck
“ van de choer te betrekken met Dominicus zynen zoon, somtyds deen
“ van hen en somtyds byde, te samen gerekent loopt III f VIII sc. VI gr.
“ Item betaelt meester Herman de Waghemaker zynen zoon van
“ St Jans 1590 en 1591 sjaers II f gr. valet IIII f gr.

„ Item (1494) betaelt Dominicus meester Hermans sone van twee
„ dagen dat hy hier ontboden is geweest om te overslaen het geen
„ dat wy zouden behoeven tot den grooten boog van de choir.

„ Item (1495) betaelt Dominicus meester Hermans sone van twee
„ dagen dat hy hier geweest is om de formeelen te betrekken, daeghs
„ X st. valet V sc. gr.

Volgens Van Grasen, werd in 1512 meester Dominicus als opperbestierder van den bouw der hooge choir, welke maar in 1515 onder dak geraakte, aangenomen. De steekbogen ⁽¹⁾ boven den ommegang tegen de choir, zijn gemaakt tusschen de jaren 1555 en 1567, terwijl de choir maar gewelfd werd in 1624. ⁽²⁾.

Het zou moeielijk zijn juist het jaar aan te duiden, dat de kapel van O. L. Vrouw, de voornaamste der kerk, werd opgebouwd. O. L. V. Vrouw choir bestond, zoo wij komen te zien, in 1483, maar of hare tegenwoordige schikking de oorspronkelijkste is geweest blijft een twijfel, daar men weet dat eenige jaren later dit deel der kerk eene aanzienlijke wijziging heeft ondergaan.

Zoo men komt te zien, eindigde de opbouw der kerk van den H. Gommarus maar in 't midden der XVIe eeuw.

De bevolking onzer stad, welke, iedermaal dat de geldmiddelen van het bestuur niet meer toereikend waren om de onkosten te bestrijden, geene opofferingen had gespaard tot het oprichten van dien fraaien tempel, wedijverde niet minder om den zelve ter verheerlijking van den godsdienst waardiglijk te versieren. Nog menige stukken en verhalen bewijzen den ijver met denwelken de godsvrucht der geloovigen van dien tijd de inwendige versiering van het huis des Heeren ter herte nam. Inderdaad, korts na de voltooiing der kerk, werden de schoone kunsten tot

(1) Zie bijlage C.

(2) Zie bijlage F.

hare opluistering ingeroepen. Op de choor prijkte een schoon en rijk versierd altaar ⁽¹⁾, gebeeldhouwde gestoelten ⁽²⁾ en een kunstig gebouwd H. Sacramenthuis ⁽³⁾, dat in 1535 met het nog bestaande merkwaardig hoogzaal ⁽⁴⁾, onder het bestier der Mechelsche beeldhouwers Frans Mynsheeren, „Cleysteker” en Jan Wishaegen, werd uitgevoerd.

In de kapellen rondom de choor bevonden zich talrijke altaren, opgeluisterd met tafereelen en beelden, grootdeels door de gilden en ambachten, die in de vroegere tijden zooveel tot de verspreiding der schoone kunsten bijdroegen, geschonken. Prachtige geschilderde glasramen verrijkten

(1) De schilderij van het hoog altaar was een triptiek geschilderd door Abraham Janssens van Antwerpen; het midden paneel verbeeldde de Verrijzenis en de deuren de Afdoening van het kruis en de Verlossing der Oud-Vaders. Deze schilderij was in 1674 aan voorschreven schilder voor 900 guldens en 12 guldens voor zijne huisvrouw aanbesteed. De prijs mocht in verschillende reizen voldaan worden en werd in 1616 door de kerkmeesters Henric Nuyens en Geeraert van Antwerpen geheel vereffend. (Zie de kerkerekening).

(2) Zie bijlage D. — Wanneer men aandachtig den aanbestedings-akt der oude gestoelten overleest, zal men zonder moeite de nog dienende zetels voor de oorspronkelijk erkennen. De gebeeldhouwde figuren op de leunen en op den tegenkant der zitten zooals de binnen paneelen der ruggen zijn dezelve als die men in 't kontrakt beschreven vind. Ieder weet dat het gestoelte op verscheidene tijdstippen gedeeltelijke veranderingen heeft ondergaan. Het is ten eerste merkkelijk beschadigt geworden in de Kerkverwoesting der 16de eeuw. Later in 1827 heeft men op den rug der zetels een hoog wagenschotten en in paneelen gewerkt schutsel geplaatst, dat de choor teenemaal van de zijbeuken afsloot; dan ook zijn de zetels, door de beeldstormers in stukken gehouwd of verbrand, hersteld. Dit werk werd aanbesteed aan Philippus Vercammen en Josephus Boeckx voor de som van 1290 guldens. Eindelijk in 1867 is het voorschreven schutsel, dat het doorzicht van een der schoonste deelen der kerk gansch belemmerde weggenomen en de zetels verleegd gelijk die tegenwoordig nog bestaan.

(3) Dit H. Sacramenthuis staande op de linkerzijde der choor en gebouwd in steen van Avennes was een meesterstuk van beeldhouwerij. Het werd in 1580 door de geuzen vernield.

(4) Zie bijlage E. — Er bestond een hoogzaal achter in de kerk onder den toren, gelijk verscheidene stukken, welke men nog in het archief bewaard, dit klaarlijk bewijzen. Wij kennen geene bijzonderheden over den bouwtrant van dit oorspronkelijk hoogzaal, hetgeen nochtans maar verdwenen is lang na dat het tegenwoordige opgericht was. Van 1535 tot 1540 heeft men gearbeid aan het prachtig en rijk gebeeldhouwd monument dat de choor van den kruisbeuk afsluit. De voorwaarden zijner opbouwning die wij in de bijlagen overschrijven, bewijzen dat van eerst af de middelboog alleen open is geweest en toegang gaf tot de choor, terwijl er altijd voor de zijbogen altaren hebben gestaan.

meestal de vensters en de giften en aalmoezen onzer voorouders hadden de kerk voorzien van menigvuldige zilvere en kostbare voorwerpen. Maar nauwelijks bevond zich dit prachtig gebouw in eenen staat weerdig van een huis des Heeren, dat eene donkere wolk, de ergste onheilen voorspellende, zijnen glans kwam verduisteren. De secte geest en de religie haat, die daarop volgde, dreigden niet alleen de kerkgebouwen maar het katholiek geloof te vernietigen. In deze droevige omstandigheden kwam, in 1580, de beweenslijkste ramp onze hoofdkerk treffen. De geuzen, in hunne woeste dolheden, vernielden op weinige dagen hetgeen waarvoor onze voorouders, jaren en jaren, noch moeite, noch opofferingen hadden gespaard.

ERN. MAST.

BIJLAGE A

AANBESTEDING VAN VERSCHEIDENE BOGEN EN VENSTERS

Cont zy allen dat een comenscap geschiet es tusschen Godevaerde de Bosser ende Stevene Putte in deen zyde ende Gommare Van Vechel als kerkmeester ende meester Jan Van Hazeldonck werckman van der kercken wegen van Sinte Gommaers te Lyer in dander, als van derdalf last balsteens van Hafligem, die coste elc last acht pont grò Brabants, item noch vyf boghen, item de drie boghen van den gelasene venstern int cruyswerck, ende dier sal wesen tachtentig voete, coste elken voet zes scellinge grò brabants, ende noch enen boghe van den enen cruyspileer totten anderen ende sals syn vuvvenveertich voete ende noch enen boghe van den cruyspileer totter spillen ende desen boghe sal wesen tweendertich voete ende cost elken voet als voer, item den cruyspileer van de geloefder lystten metten capiteelen geschoreert ende metten bagemente ende metten rechtstaene van de gelasene vensteren hooghe synde enentwintich voete ende van elken voet een pont grò brabants als voer, item noch enen cleynen ronden pyleer met sinen bagemente ende met sinen capiteele gescoreert hooghe wesende XXVIII voete coste elken voet thien sc. gr. brabants, met condicien ende vorweerden dat de voirs; Godevaert ende Steven dit voirs; werc selen moeten leveren de ronde spille met sinen boghe te Lichtmesse oft te vastenavont naestcomende ombegrepen ende dander voirs; werc te Paesschen anno LXXIII oft te Sinxen en ombegrepen ende sal men dit voirs; werc leveren te Lyer te sceps boerde. Ende van den voirs; wercke sal de kercke de vracht doen verleggen in afcorten der sommen ter lester payen van der betalingen. Item moeten de voirs; Godevaert ende Steven dit voirs; werc maken van custbaren goeden Hafligemschen grontsteen wel gehect ende gestoetvocht ende te goeden gebande. Ende dit voirs; werck sal de kerckmeesteren voirs; of de kerckmeesteren ten tyde zynde betalen met termynen te wetene XII $\frac{2}{3}$ gr. brabants daer af te Kersmisse anno LXXIII naestcomende, noch XII $\frac{2}{3}$ gr. brabants te Sinxen anno LXXIII ende also voert van jaer te jaer telken Sinxen deen dander eeuwlic volgende XII $\frac{2}{3}$ grò. daer af tot dat de somme van der geheele leveringen al betaelt sal wesen. Dit gedaen te Bruessel opt stadhuyt aldaer des goensdaeghs XIII in Januario int jaer ons heeren duysent vierhondert twee ende tseventich na costume des hoefs van Brabant. Daer by ende over waren meester Jorys Tserclaes ende Peter de Slinger, secretaris der voirs; stad van Bruessel.

Joannes Stercke, Janssoen ende Joannes Van Opelteren, Diercx soon, Poorteren ende ingesetenen der voirs: stad van Bruessel als getuygen daer by geroepen ende gebeden. Ende in meerder sekerhey van desen syn hier af twee Cyrograffen gemaect, daer af elke partie eene heeft.

BIJLAGE B

Opbrengst straatsgewijs der rondgehaalde penningen in 1472 en der bijdragen waartoe de bemiddelde burgers zich jaarlijks verbonden in 1473.

N° 1. — *Item ontfaen van den goeden lieden doen de heeren der stadt metten kerckmeesters alom de stadt gingen :*

Item de Merct.	III	£	III	sc. —
Item de Mechelstraet	—		XIII	sc. 1 d.
Item de Antwerpstraet	—		XXV	sc. —
Item de Lisperstraet	II	£	III	sc. —
Item de Rusbroeckstraet	—		XXII	sc. —
Item de Kerckhofstraet metter Vyschmerct.	—		XIII	sc. IX d.
Item de Berlaerstraet	II	£	XVI	sc. —
Item Strypens velt	—		XVIII	sc. —
Item Deekelstraet			V	sc. V d.
Item de heeren Van der Kercke	—		XIX	sc. IX d.

Samen 14 £ 7 schellingen.

N° 2. — *Ontfanck van dat de goeden lieden deser straeten geconsenteert hebben te geven 's jaers. (1473)*

Item ontvangen omtrent de Merct en Mechelstraet.	—	XXXV	sc. —
Item nog in de Antwerpstraet en buiten de poort.	—	XII	sc. VI d.
Item nog in de Lisperstraet en opt Nieuwlant.	—	XXIV	sc. IX d.
Item nog in de Rusbroeckstraet en Vyschmerct.	—	XXVII	sc. VIII d
Item nog in de Kerckhofstraet en in den Bruel.	—	XV	sc. —
Item nog in de Berlaerstraet en daer buiten.	II £	gr. (1)	—
Item nog in Deekelstraet en Beggynhof.	—	III	sc. VI d.

Samen 11 £ 4 schel. 11 d.

(1) Een pond ouden grooten deed in Brabantsch geld van dien tijd twee ponden tien schellingen, het pond gerekend tegen 40 grooten of deniers.

Het Brabantsch pond verdeeld zich in 20 schellingen en de schelling in 12 deniers.

BIJLAGE C

AANBESTEDING VAN STEEKBOGEN

Op heden den IIIe Juny anno XVe ende LXVI hebben Reynier Van Couwenberge ende Lodewyck Perre alsoe meesters ende regeerders van der fabryke kerkcke van Sinte Gommaers in der stad van Lyere in deen partie ende Jan Van Cutsegum ende Peeter Kin, de voirs: Peeter wonende in de stad van Bruessel en den voirs: Jan int dorp van Nossecum gelegen tusschen Loeven ende Bruessel, beyde in dander partye, bekent ende verleden onderlinge in beyde syden dat die voirs: Jan en Peeter hebben aengenomen te maken twee steekbogen met alle huer toebehoorten dienende buyten opt dwerck van den hooghen choore des voirs: kercke naest de vier boghen die nou gemaekt staen, al van goeden Bruesselschen steen oft andere alsoe goede als Brusselschen steen, de arduyn behoevende totten selven wercke tsamen met den witsteene, al tsamen herdt ende reyn ende goed ende wel gesterit soe dat behoort, ende te leveren in der voirs: stad van Lyere beyde de voirs: boghen met alle huer toebehoorten aen de caye, tusschen dit ende bamyse naest comende sonder langer uytstel, voor en omme de somme van hondert en vyf en twintich gulden, tot twintig stuyvers de gulden, voor elcken boghe, te betalen bey de fabryk meesteren twee hondert en vyftich gulden eens als sy de voirs: twee boghen geleverit selen hebben. Ende tot onderhoudenis van desen hebben die voorgenoemde partyen, soe het elck aengaende is, verbonden hen selven ende alle huer ruerende en onruerende, tegenwordige ende toecomende goeden al sonder fraude ende argelist. In kennisse van alle dese is dese tegenwordige by de voirs: partyen onderteekent. Daer by en over waren Jan Brabans ende Wyllem Rayens, de voirs: Jan Brabans woenende in de stad van Lyere ende Wyllem Rayens woenende int dorp van Nossecum alsoe getuigen daertoe geroepen ende gebeden, ende selen de fabrykmeesters tgelach dat ter cause van de aenneming van de twee boghen verteert is moeten betalen sonder cost van de voirs: Peeter of Jan soe dat ondersproken is. Aldus gedaen ten jaere ende dage als boven ten huyse van Lodewyck Perre in de Eekelstraete in de voirs: stad van Lyere.

(Volgen de handteekens der aannemers).

BIJLAGE D

VOIRWAERDE VAN DEN BESTADINGE VAN DEN NYEUWEN GESTOELTEN

In den jare XVe LV op ten sevensten dach der maent Septembris. De eerwerdige heëren meest Adriaen Elhout vice deken, M. Augustyn de Tapis, D. Michael Wolff, M. Jaspaer de Vuivere, M. Marten Van de Voort en M. Carle Mera, alle canonicken der collegiale kercke van Sinte Gommaers te Lyere den absenten heëren in des volght al hier vervangende en het capittel representerende, in den selven capitlen plaets capitulariter vergaert synde, hebben wel en wettelick bestatt Jane Verhulst die men heet Luycks ingesetenen scrynwercker en timmerman der stadt van Antwerpen al daer present zynde een nyeuwe gestoelte in de ende totten choir des voirs: kercken te maken ende leveren in alder manieren ende op alle condiën in dese vorwaerde gespecificeert ende begrepen. Ende heeft de voirs: Jan 't voirs. werck oick daer op aenveert ende aengenomen. Ende zyn veraccordeert de voirs: partyen nae veele ende diversche sprake en coicatie-met rype deliberatie daer op gehadt hebbende in dese maniere ende vuegen.

In den eersten aengaende den heyscen in gelde by den voirs: Jane gedaen is veraccordeert tusschen partyen voirs: als dat de voirs: Jan voer voirs: werck goet en oprecht te volmaken, leveren ende stellene, al nae inhoud des voirwerden en nae utwysen des patroons daer af synde, tsyne coste ende laste sal hebben ende ontfangen van de voirs: Eerw. heeren voer theele werck oprecht gemaekt geleverd ende gestelt de sòme van twelf hondert ende tachtentich Carolus gulden, elcken gulden gerekent tot twintich st. brab. Ende dese voirscreve sòme sulle de voirs: heeren betalen ende tellen den voirs: Jane ten drye payen oft termynen van betalinge waer af dierste paye te wetene viere hondert ende tachtentich Carolus guld sal wesen gereet. De tweede paye te wete noch viere hondert gulden sal betaelt ende getelt worden van den voirs: heeren den voirs: Jane, soe wanneer deen zyde van den voirs: gestoelten geleverd ende oprecht gestelt sal zyn in den voirs: choir. Ende de derde paye ende leste, als dwerck al vollevert ende soe dat behoirt gestelt sal zyn. — Aengaende besproken voirwaerwaerde en conditien den wercke concernerende.

Item sal de voirs: Jan Verhulst gehouwen zyn te maken ende stelene van droogen eycken herten houte ende van droogen wagenscot, noch faelcantich noch ryscarich zynde noch fon hebbende, boven aen de twee zyden tsamen achtendertich stoelen met heuren pieterstalen, ende met een goed panneel dicke, drye uyt eenen houte ende dat in eene goede lyst en rame met lyme vergaert ende van tusschen elck panneel een uytgecligeeerde candelabre, boven met zynen gesneden capiteelen ende metten halsken duerschietende ende den rugge met beleyde panneelen.

Item aen beyde de zyden tsamen voren oft beneden sullen wesen dertich stoelen van oprechten herten droogen houte als voren, tusschen elcken stoel met zynen pytestal ende de onder liste met carnissen vergaert boven met enen lessenaere XIII duym breed, voren met zynder lyste vierkant met zynder agieve duerschietende, ende den rugge met beleyde panneelen.

Item van alle dit voirschreven werck onder en boven moeten de poeten dicke zyn drye ende eenen halven duyme, ende de bollen daer boven op dicke vier en een halven duyme.

Item de opslagen dicke onder halven duyme, ende hangende met zyne sierraet.

Item zal de voirs: Jan maken twee lesseneren (*adusum vicariorum*) ende dit alle voirs: nae utwyzen van der patroene.

Het es wel geobserveert als voren, dat all dit voirs: werck nae utwyzen des patroens daer af zynde zal moeten gemaect en geleverd en oick gestelt zyn ten coste van de voirs: Jan ende dat van herten droogen eycken houte en drooge wagenscot noch faelcantich noch ryscarich zynde en sonder fon.

Item al dit voirschreve werck sal moeten gestelt worden op eycken rebben viere duymen dicke ende daer boven met droge eycken plancken eycken hert (als voirs) onder halven duym dicke op een gerabbat al dichte gesoldert, soe dat behoirt.

Item deen zyde van den voirschreven wercke te weten de rechte zyde sal moeten geleverd ende oprecht volmaect en de gestelt zyn soe dat behoirt te Sinxenen naest comende anno ses en vyftig.

Item de andere zyde sal moeten staen soe dat behoirt oprecht ende volmaect te Sinxenen, anno LVII.

Met besproken conditien en voirwaerde. In dien dat de voirs: Jan voirs: werck anticipeert ende zyn voirschreve leverdach prevenieert te wetene dat de tweeste zyde van den voirs: wercke voldoen geset ende oprechte gestelt zy soe dat behoirt nae utwyzen des patroons, te

Vastenavent ofte Paeschen nae dat de ierste zyde gestelt sal zyn : in dien gevalle sullen de voirs: heeren gehouwen zyn de leste paye ende volle betalinge binnen eender maent nae Paeschen voirs: te betalene.

Item is voirwaerde indien dat Jan voirs: synen voirgenoemde dagen en tyt van tvoirs: werck te leveren en van oprecht gesteld te zyne soe dat behoirt nyet en voldeed ende observeerde dat hy mitds dien zal verbueren alle weeken totter tyd dat dwerck oprecht voldaan en gezet sal zyn eenen angelot, ende des gelycks indien de heeren heure voirgenoemde dagen van betalingen nyet en observeerden en hielden dat zy oick mitds dien alle weeken (als voir) verbueren sullen eenen angelot.

Item is voirwaerde dat de voirs: Jan sal gehouwen syn, voer theele voirs: werck en voer tselve te leveren ende stellene tsynen coste ende laste nae utwysen der voirwaerden en den patroene, sufficiante cautie ende borghe te stellene.

Item is voirwaerde dat de voirs: heeren sullen doen en leveren totten voirs: wercke alle de metselrye, yserwerck ende nagelen en loot daer toe dienende.

Item sullen de voirs: heeren den voirs: Jane ongemolesteert ende vry houwen van den ambachten van den timmerliens en scrynwerckers, ende sullen hem bequame plaetse leveren om de solderinge te werckene ende dwerck te vergaeren, ende oic in de choir bevyren met een scutsele.

Item sullen de voirs: heeren leveren totten biere van de wercklieden, IIII vaten.

Item sal de voirs: Jan de oude gestoelten hebben t'syne behoefte sonder het yser oft loot ende tvoirs: nyeuwe werck in alder manieren als voren stellen t'syne coste ende laste.

Dit es aldus gedaen in de tvoirs: caple. de voirs eerwaardige heeren aldaer caplr. vergadert zynde en de tvoirs: caple. representerende, ende oick den voirs Jane Verhulst daer present. Begerende van my openb. notaris deze voergaende voerwaerde int nette gestelt ende hen geleverd te worden, present zynde in den jaere maende ende daege als voren in de tegenwoordicheyt der eerbare ende discrete mannen meesteren Jane Zantvliet prochiaen h Marc der kinderen priester Capellaen der voirs: kercken Godemaer Raye ende Molchen Van Goerle Roydragars der voirs: Kercke, getuigen daer toe sonderlinge geroepen en gebeden ende oick my openb. notaris. In teekene myns naems ende gewoonlichs handteekens hier onder gesubsigneert.

Joannes Baulinus publicus sacris aplica nec non imperiali.
Authoritatibus per consilium Brabantiae admissus.

BIJLAGE E

A° 1536.

N° 1. Ordenansie om te bestedene seker werck *een Docksal* in de kercke van Sinte Gommaert in de stadt van Lyere.

- I. Item in den iersten sal men behoeven tot desen wercke omtrent LXXXVI voeten trappen ende maecken te samen twee terden ⁽¹⁾ dicke omtrent IIII¹/₂ duymen, breet den ondersten trap onderhalven voet rechte en den oppersten geschelpt, alzoe dat behoert ende moeten zyn van schausmus blauwen steenen ⁽²⁾.
- II. Item op den oppersten trap selen comen vier pileren, die twee selen recht zyn ende die twee andere selen cruyspilieren syn verantwoordende nae de sypannden alzoe dat behoert, ende selen moeten wel ende werckelyc verbaest ende versobaest ende gedasoert ende vercapiteelt wel ende werckelyc alzoe dat behoert ende elc baessche moet zyn hooghe IIII¹/₂ voeten, die zeer schoon moeten syn oft daer omtrent ende den pileer oft spille moet zyn hooghe VI¹/₂ voeten, maken tsamen XI voeten en al van goeden schausmus blauwen steenen.
- III. Item noch sal men maken een doere om in den choer te gaen een schoon rykelyke borduere die zeer schoon zyn sal van schausmus steenen wyt omtrent VII voeten ende daerop een dorpele van een stucke, wel ende werckelyc ghewrocht.
- IIII. Item op den dorpele van der doere moet comen recht staen met eenen boghe alzoe dat behoert ende sal syn van witten herten steenen ende een goede vullinghe daer inne van Avennes steene wel en werckelyc ghewrocht ende chierlyc.
- V. Item sal noch maecken binnen twee autaren onder het welfsele nae den eysch van den wercke ende elcken autaer steen van causmus steen alzoe dat behoert.

⁽¹⁾ Treden.

⁽²⁾ Steenen van Ecaussine.

- VI. Item noch sal men maecken eenen opganghe tusschen het bustgheweer van binnen ende van buiten ende sal den opganck wyt syn $II\frac{1}{2}$ voeten oft wat meer ende alle te trappen selen syn van schausmus blauwen steen, in dander zide zal oic eene doere ghewrocht zyn ghelyck die doere van den opganck oic met open vullinghe deene ghelyck dandere maer het zal ghewelleft syn om alle dingen inne te stellen.
- VII. Item alle de welfselen van den docksale sal men moeten maken ghelyck die welfselen te Mechelen te Minderbroeren boven die choerdoere gemaect syn veranderende deen den andere, maer niet erghere dan die daer staen.
- VIII. Item dit dochsael sal wyt syn binnen die pileren ende doere $VI\frac{1}{2}$ voeten sonder die breyde van den opganghe, zoe salt boven omtrent IX voeten wyt zyn.
- IX. Item op die blauwe pileren sal men maken die capiteelen van Avennes steenen hooghe omtrent XV duymen van goeden loove wel ghevronghen deen deur dander ende met hueren tabernakelen, ende die tabernakelen met hueren enterpieten wel ende rycklyck ghewrocht al soe goet als staet te Nekers Poele buten Mechelen oft betere maer niet erghere.
- X. Item voort alle die boghen sal men maken nae die ordenansie van Nekers Poel beter ende nyet erghere, ende die onderste lyste volghende nae die ordenantie van den wercke, ende op die lyste een goet bustgheweer met synen posten..... ende goede tabernakelen, noch betere maer niet erghere dan te Nekers Poele ghemaect syn.
- XI. Item noch in die pileren goede tabernakelen met hueren monteyen ende tuben betere dan te Nekers Poele ende nyet erghere.
- XII. Item noch een half sescant eenen uitspringhenden stoel in die midelt van den wercke den vorsten pileer van gronde ende die twee hangende vercappeteelt nyet erghere dan staet in Nekers Poele.
- XIII. Item die werckman sal leveren alle die belden staende belden ende santen dienende in dit voorseide docksael al sulke historie als den heeren ende kerckmeesters believen sal, te wetene de Passie.
- XIII. Item men sal maken die opperste lyste van goeden bordueren van schausmus steen $VI\frac{1}{2}$ duymen dicke ende daer inne perken ghehanghen van avenys steenen, eenen voet lanck ende

- eenen voet.... tusschen beyde ende die lyste achter... na die
dickte van den bustghewere.
- XV. Item het bustgheweer binnen van desen docksale sal men
maken al soe goet als staet te Nekers Poele beter ende niet
erghere.
- XVI. Item noch sal men maken op elcke syde van der doeren
eenen boghe om te winnenen plaetse in de choer.
- XVII. Item soe wie dit voorseide werk maken sal die salt leveren
in den kercke van Lyere, setten, stellen, fonderen al wel
ende werckelyck al soe dat behoort behoudelyck dat men den
werckman sal leveren yseren, loot, colen, savele ende rooden
steen, stellinghe ende eenen metsere als hy die behoeven sal,
ende het werck van op die caeye doen te voerene oft te
draghen tot in de kercke ende datte tot der kercken cost.
- XVIII. Item als dit voorseide werck ghedaen ende ghemaect sal syn
soe sellen die heeren van den capittede ende die kerckmeesters
mueghen doen dit werck visenteren met wercklieden hen des
verstaende tot costen van onghelycke om dat die kercke nyet
ende sou gegraveert syn en dit al ghedaen sonder froude
oft arghelist.
- XIX. Item al soe verre als men bevint in die visentatie dat dit
werck erghere ware dan die voorwaerden begrypt sal men
den werckman korten aen syn penninghen voor eenen pen-
ninghe twee.
- XX. Item noch moet de werckman ghehouden syn boven opt
docksael eenen autaer te maeckene met dry enterpieten met
haren capiteelen ende ghebonden oft ghesteven al soe dat
behoort, wel ende werckelyck ghewrocht nae den eysch van
der plaetse ende wercke daer op den middelstē enterpiet
comen moet dat crucifix ende op dandere ons vrouwe ende
Sint Jan, maer die werckman en sal nyet ghehouden syn om
die dry belden te leveren.

N° 2. Aanbesteding van 2 autaaers onder het hoogzaal.

Ierst sal Frans Myns heeren schuldich syn te leveren Paeschen
anno XXXVI naestcomende alsulcken twee altaren als de heeren van
den capittelle ende anderen van Lier te Mechelen tsynen huysen gesien
hebben, ende tselve werck dat daer ane gebrect, te wetene aen elcken

altare syn halfposten verbaest ende versobaest, achtervolgende den anderen wercke ende boven omloopende sluytene onder tsamerest van den welffsels, ende alle tgene dat daer ane gebrect ende noch nyet vol-daen en is, dat sal hij voldoen gelyck den anderen wercke ende hier vore dese altaren sal hy hebben de somme van hondert ende vyftig Carolus gulden te XX st. tstuck, waer af de selve hebben sal hondert Carolus gulden Paeschen naestcomende als dwerck gestelt syn zal, ende de vyftig Carolus gulden te betalene in de viere naeste termynen van beyde groote wercken, elcken termyn XII¹/₂ Carolus gulden.

Actum op ten XVIⁿ Februarii anno XVe XXXV nae styl van Brabant ten by syne van de heeren van den capittelen van Lyre, ende heeren Gaspar De Witte ende Jan Lyere, kerckmeestere.

Geteekend : Jaspar De Witte en Jan Lyere.

Leeger vind men eigenhandig door Myns Heeren geschreven en onderteekend : Ick frans mins heerè kenne hier op ontfan.k te hebbe dertich guld.

BIJLAGE F

CONDITIE ende voorwaerde waerop de kerckmrs. van Ste Gommaers kereke alhier met kennisse ende ten bywesen van myne Eerw. heeren Borgemre, Schepenen ende Raidt deser stadt Lyere sullen besteden het maecken ende metsen van het welffsel van den hooghen choor, in de voirs. kereke van Ste Gommaer inder manieren nairsbeschreven ⁽¹⁾.

In den iersten wordt geconditionneert dat soo wie aennemem sal tvoirs welffsel sal gehouden syn te besorghen allen de wercklieden, soo vele als hy tot het maecken ende metsen van voirs: werck sal van doene hebben, ende die selve te betaelen, uyt ende door syne handen, ende dyenvolgende syn aengenomen werck soo loffelyck sien te maecken, soo hy daer eere ende danck van begeirt, in conformiteyt van andere welffsels gemaect synde in de selve kereke, als namentlyk boven den autaar van Sinte Gommaer, ende Sinte Eloy, ende dat op

(1) Dit stuk is ons medegedeeld door den stads-archiviste, welke dezelve gevonden heeft bij het rangschikken van oude papieren.

haere behoorlycke dicte te weten van lengde van een carreeelsteen oft seven duymen, ende de selve gevuld in de lancken, ende van boven geladen al nair den heysch vanden wercke, ende dat met heelen careelsteen en niet met brockelingen.

Item sal den aennemer gehouden syn tot het voirs welffsel te leveren allen de materialen, egheene wtgesteken, op synen cost, goet ende leverbaer als Hollanschen careelsteen, osyxen, calck, yser, loot, sluytsteen en ende generalyck alle tgene des tot den voirschreven wercke noodich mochte wesen tsy van wat specie oft substantie die moechten syn, nyttegenstaende die hier niet en staen genoempt, ende oft er eenige by abues vergeten waren, wel verstaende de osiven te leveren op hunne behoorlycke dicte ende lengde, die sullen moeten gemaect ende gehouwen worden nae het model van beginselen ofte fundament van de bogen van outs gemaect ende gelegd synde wt eender handt.

Item de sluytsteen sullen moeten zyn van grootte ende fatsoen als het werck is verheyschende, corresponderende op de andere welffsels, als geseyt is, alwair de aennemer zal moeten op doen houwen tsynen cost alsulcken wapenen, figueren of chiraet, als den besteders hem ordineren zullen.

Item de voirs sluytsteen en osyven sullen moeten worden gemaect van arduyn oft lakenschen steen wesende hert van myn, sonder dair toe te mogen gebruycken ayne steen oft anderen dyegelycken soeten steene van myne, die den besteders zullen mogen wederleggen soodaer eenigen onder bevonden wirde: en sal anderen herten steen in plaetse moeten leveren al tot cost van aennemer.

Item de bogen van voirs: welffsele zullen moeten gespannen syn, soo hooge als de andere voirs: welffsels, al naer hunnen heysch.

Item wort insgelyck geconditionneert dat den aennemer zal gehouden syn te maecken ofte doen maecken de stelling die hy tot het maecken van den voirs: welffsele van doen zoude moghen hebben, al cp synen cost, ende daer toe oock te leveren ende te moeten besorghen allen het houdt, als balcken, stengen, sperren, delen, oock het yserwerck, nagelen ende generalyck allen tgene tot de zelve stellinghe zal van noode wezen, zonder eenigen cost of last van de besteders.

Item sal den aennemer schuldich en gehouden syn tot den voirs: wercke te appliceren ende te gebruycke syne eygen instrumenten, of de zelve tsynen koste te huren, tsy zeelen, reepen, windasen, cuypen, backen, manden, berrien oft andere dyergelycke saecken, hem noodig totten voirs. wercke.

Item sal den mortar de welcke tot den voirschreven metserye van den wellfsele gebruyckt sal worden moeten gemengt ende gemaect syn, te weten tot drye kerren calck niet meer als twee kerren savel.

Item wordt alsnog geconditionneert dat de besteders niet en sullen gehouden syn in eenige oncosten, tsy van schipvracht, tollen, laden, lossen, kerren oft mennen van eenige van de voirs: materialen, noch van savel, noch oock te geven eenich bier, tsy van den besten, oft drinckebier, terwylen daer aene gevrocht wort, noch oock gemolesteerd mogen worden van de wercklieden ter oirsaecken van dien oft vrydicheyte van accyse, van eenig bier te moghen versoecken, dan alleenlyck dat de voirs: besteders sullen vrygaen midts betalende tgene bier nair de zelve aennemer sal worden toegeseydt, gestaende met eenen penninck.

Item sal den aennemer tvoirschreven wellfisel, alsoo volmaect wезende insgelyck moeten besetten ende daer toe witten te weten van binnen der kercken ende van boven alleenlyck besetten.

Welck voirs. wellfisel hy aennemer sal schuldich syn te volmaecken tusschen nu ende den iersten dach van Augusto naestcomende 1624 op de verbeurte van twee hondert guldens eens, die men hem aen syne leste paye sal moghen affcorten sonder wederseggen, ende gemaect synde, sal staen ter visitation van meesters hun des verstaende, indyen tnoodich wort bevonden, en dat tot gelycken cost.

Item oftet gebeurde dat den aennemer oft iemandt van zynen twee int maecken van stellinge oft terwylen twelffisel wirde gemaect, eenige schade deden in de vensteren gelasen, schailiendaecken, oft in eenigher manieren in den hooghen choor aen gestoelten, hoogen altaerstuck, tabernaeckel van den eerw. H. Sacramente oft aen andere partyen van binnen oft buyten der kercken, dat in sulcken gevalle is conditie, dat den aennemer op synen cost dezelve schade sal moeten redresseren.

Item de termynen van de betalinge van somme die men den aennemer toeseggen sal van dezen voorgenoempden wercke, sullen geschieden in desen vueghen, een derde deel op de handt, het tweede derden deel alst werck sal wesen volmaect ende het derde ende leste derde deel een half jaer oft acht maenden onbegrepen naer tvolmaecken des voirs: werck.

Item wordt alsooch wel expresselycken besproken dat oftet gebeurde dat den aennemer hem naermaels vonde gegraneert oft gehoondt, ende hem beclaechede hy daer aen nyet toe en quame, jae geld toegave, dat in sulcken gevalle de voirs: besteders nyet en sullen noch en

willen gehouden syn den aennemer int minste iet daer voere te goede te commen dan begeiren te gestaen, midts voldoende tghene by desen is geconditioneert twelck syn yet en verstaen te infringeren oft te buyten te gaen. En en sal den aennemer tot sulcx iet te pretenderen oft versoecken hem nyet mogen vervoorderen in rechte noch daer buyten, alwaert oock alzoo dat hy daer aen eenige merckelycke somme ware gehoont.

Op heden den tegentiensten Januari in den jaere van XVIe ende vier en twintich, comparerende Jan en Marcelis Goovaerts, Peeter Boets ende Gommaer Biscoppen, metsers, hebben op de voorgenoem condition, poincten ende articten aengenomen ende nemen aen midts deze tmaecken van tvoirs: welffsel, mitsgaders 't leveren van alle ende iegelycke de materialen daer toe noodich voor ende om de somme van vier en twintich hondert Carolus guldens eens te betaelen in de termynen voor verhaelt welcken volgende hebben geloeft binnen den gedesigneerden tydt te weten tusschen als nu ende de maendt van Augusto naestcomende tvoirs: werk te volmaecken, loffelyck ende behoirlyck volgende de voorgaende poincten verbindende daer vore hunne personen ende goeden rurende ende onrurende, tegenwoordige, ende toecomende, het renuntiatie in forma. Ende syn oock mede gecompareert Jan Goovaerts d'oude, Cornelis van Polen ende Peeter van Brouhoven, die welcke hun te samen tot borge hebben verbonden voor de voorste aenneminge ende voldoen van voirs: wercke. Ende voor allen tghene des die voorschreven aennemers vuyt crachte van de voirs: aenneminge ende condition schuldich ende gehouden syn, gelovende etc. obligerende etc. Dies geloeffden die voirs: aennemers hunne borgen voorgenoemd te indemneren, costeloos ende schadeloos, onder gelycke verbintenisse als vore. Aldus geschiedt ten dage ende jaere voorschreven.

Gecollationeert tegens die voirs: voorwaerden.

(Get.) W. DE HAZE.

Inhoudstafel

TITEL I.

Bevolking.

Staat der bevolking	7
Beweging van den burgerlijken stand. — Geboorten, overlijdens, huwelijken, echtscheidingen, kindaannemingen, wettigingen van 1875-1876.	13
Verandering van woning	18

TITEL II.

Gemeente Bestuur.

Gemeenteraad	19
Collegie van burgemeester en schepenen	29
Kiezerslijsten. — Lijst der Jurij. — — Kiezingen	29
Beweging der bestuurlijke zaken	31
Stedelijke archieven	31
Gemeentegoederen	31
Aankopen, verkoopen en verwisselingen	31

TITEL III.

Geldwezen der Gemeente.

— Ontleding der Stadsrekening van 1876.

Gewone en buitengewone uitgaven.	
a. Gewone	32
b. Buitengewone	32
Gewone en buitengewone ontvangsten.	
a. Gewone	33
b. Buitengewone	34

c. Ontvangsten buiten den begrootingsstaat gedaan en bij herhaling gebracht in dien van 1877.	34
d. Buurtwegen. — Onderhoud.	34
Rekendienst.	
Begrooting	34
Rekening	35
Pensioenkas	35

TITEL IV.

Instellingen van Weldadigheid.

Bureel van weldadigheid.	
Bestuur	35
Roerende en onroerende goederen	35
Legaten en giften	36
Aankopen, verkooping, verwisselingen.	36
Aflegging en wederaanlegging van kapitalen	36
Rekendienst.	36
Statistiek der behoefte gedurende 1876	36
Uitdeelingen en onderstand, gedurende het jaar 1876	37
Gast- en Godshuizen.	
Bestuur	38
Roerende en onroerende goederen.	38
Legaten en giften	38
Aankopen, verkooping en verwisselingen	39
Aflegging en wederaanlegging van kapitalen	39
Rekendienst.	39
Betwiste zaken	39
Statistiek der godshuizen voor ouderlingen, wezen, enz.	39
Statistiek der godshuizen	40
Blinden en doofstommen	40
Berg van bermhertigheid.	
Werkzaamheden	40
Personeel	43
Bedelaarsgesticht	43
Spaar- en voorzieningskas ten voordeele der werklieden. Genootschappen van onderlingen bijstand	43
Bijzondere liefdadige gestichten en instellingen, tentoonstellingen van kunstvoorwerpen, enz., de weldadigheid ten doel hebbende	44
Geneeskundige dienst.	44

TITEL V.

Godsdienst.

	Catholieke eeredienst.	
Geestelijkheid		45
Kerken en pastoriën		45
Kerkfabrieken		46
Rekendienst		47
Legaten en giften		48
Aflegging en wederaanlegging van kapitalen		49
Verkoopingen, verwisselingen		49
Kerkhoven		50

TITEL VI.

Openbaar Onderwijs.

	Lager onderwijs.	
Lagere en gemeentescholen		50
Bijzondere scholen van lager onderwijs		51
Bewaarscholen		51
Scholen van volwassenen		52
Middelbaar onderwijs		53
Hooger onderwijs		53

TITEL VII.

Schoone Kunsten, Wetenschappen en Letteren.

Schoone kunsten; academiën van schoone kunsten, bijzondere scholen van teekenkunst, plaatsnede, beeldhouwkunde, enz. — Museum. — Bijzondere kunstverzamelingen — Tentoonstellingen van kunstvoorwerpen. — Monumenten. — Conservatoriums. — Muziekscholen, muziek- en tooneelgezelschappen. — Maatschappijen van vermaak. — Openbare feesten	55
Bibliotheken	56

TITEL VIII.

Gezondheidsleer en Openbare Gezondheid.

Plaatselijke geneeskundige commissie	58
Gezondmaking der wijken en verbetering der woningen van de werkende klas	58
Lichaamsoefeningen en onderwijs.	59
Onheilen & rampen, (onweder, hagel, overstromingen, brand, enz.)	60

TITEL IX.

Openbare Veiligheid, Justitie en Gevangenissen.

Politie : inrichting en personeel, verordeningen en reglementen.	60
Aanhoudingen, schelmstukken, misdrijven en overtredingen .	61
Daden van moed en zelfopoffering	62
Gevangenis en opsluitingsplaats der gemeente, maatregelen tegen brandgevaar	62
Paspoorten. — Boekjes voor werklieden en dienstboden .	62

TITEL X.

Burgerwacht. — Militie. — Bezetting.

Burgerwacht. — Militie	63
Bezetting : Caserneering. — Militaire logementen	64

TITEL XI.

Openbare Belastingen.

<i>Grondlasten.</i>	
Kadaster	65
Aandeel	65
<i>Personeele belastingen.</i>	
Getal belastingschuldigen	65
Beloop der rollen	66

Balasting der patenten.	
Getal en klasseering der patentschuldigen	66
Beloop der rollen	66
Provinciale belastingen	67
Accijnsen	67
Stedelijke en provinciale belasting op de honden	67
Ontlastingen	68

TITEL XII.

Openbare Werken.

Groote en kleine wegenis.	68
Verdeeling van drinkbaar water. -- Pompen. -- Openbare fonteinen.	69
Verdeeling der gaz, openbare verlichting	69
Hallen en markten	70
Vaarten en rivieren. — Ruiming. — Overstromingen	71
Opening van nieuwe markten en straten. — Onteigeningen	72
Openbare wandelingen. — Bolwerken. — Kruidtuin	72
Bijzondere gebouwen. — Toepassing der politiereglementen op de gebouwen	72

TITEL XIII.

Nijverheid, Koophandel en Landbouw.

Nijverheidsgestichten, stoomwerktuigen. — Goedkeuringen. —	
Ongezonde en gevaarlijke fabrieken en werkhuizen. —	
Onderzoeken de commodo en incommodo	73
Koophandel. — Beweging der scheepvaart	74
Openbaar vervoer, postwagens, ijzeren wegen, brievenpost, enz.	75
Levensbehoeften. — Bevoorradingen. — Marktprijzen. — Brood- pegel. — Gemeentebakkerij en vleeschhouwerij. — Agent- schap van levensbehoeften. — Middenprijs van het vleesch en van de bijzonderste eetwaren	76
Landbouw	77

TITEL XIV.

Verschillende Voorwerpen.

Eenige bijzonderheden met bewijsstukken betrekkelijk de op- bouwing der kerk van den H. Gummarus te Lier	81
---	----